

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS
K O M E N T A R A S
D Ė L
LIETUVOS RESPUBLIKOS ATASKAITOS APIE
JUNGTINIŲ TAUTŲ VAIKO TEISIŲ KONVENCIJOS ĮGYVENDINIMĄ LIETUVOJE
2004 – 2008 METAIS**

Vilnius
2012

I. ĮVADAS

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra Lietuvos Respublikos Seimo skiriamas valstybės pareigūnas, kuriam pavesta vykdyti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimo bei apsaugos priežiūrą ir kontrolę, tirti vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo atvejus, taip pat siekti gerinti vaiko padėtį Lietuvoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 2000 m. gegužės 25 d. Nr. VIII-1708; išdėstytas nauja redakcija 2007 m. gruodžio 18 d. Nr. X-1384).

Šis komentaras yra pirmasis vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui teikiamas komentaras dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje.

2008 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierius Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui pateikė komentarą dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencijos papildomo protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos.

Komentaras dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo 2004 - 2008 metais Lietuvoje parengtas atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2006 m. kovo 17 d. pastabas II-jai periodinei Lietuvos ataskaitai (CRC/C/LT/CO/2) bei remiantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktų tyrimų ir vaiko teisių apsaugos padėties stebėsenos rezultatais bei išvadomis.

II. BENDROSIOS ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

(Konvencijos 4 ir 42 straipsniai ir 44 straipsnio 6 dalis)

Teisės aktai

Pastarąjį dvidešimtmetį (nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais) skirtas nemažas dėmesys vaiko teisių apsaugos teisiniam reglamentavimui, priimant naujus, keičiant ar papildant galiojančius teisės aktus, tačiau vis dar nėra užtikrintas nacionalinių teisės aktų suderinamumas su Konvencija, pavyzdžiui, dėl vaiko apsaugos nuo piktnaudžiavimo ir aplaidumo; dėl vaiko apsaugos nuo visų išnaudojimo formų; dėl pagalbos nukentėjusiam vaikui ir jo reabilitacijos; kt.

Vertinant Lietuvos teisinio reglamentavimo procesą, pokyčių vykstančių įvairiose visuomenės gyvenimo srityse ir tarptautinio teisinio reglamentavimo bei vaiko teisių apsaugos priemonių priėmimo kontekste, jam yra būdingas tam tikras stagnatiškumas bei lėtumas.

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Seimas 1996 m. kovo 14 d. priėmė pamatinį nacionalinį vaiko teisių apsaugos srities teisės aktą – Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kuris nuo jo priėmimo nėra iš esmės peržiūrėtas, derinant jį su tarptautinių ir nacionalinių (ypatingai naujai priimamų) teisės aktų nuostatomis, nors toks išsipareigojimas buvo įtvirtintas ne viename dokumente. Vaiko gerovės valstybės politikos strategijoje nurodyta, kad atsižvelgiant į Civilinio kodekso nuostatas, tikslinga tobulinti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, jo nuostatas suderinti su Civiliniu kodeksu ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Šios strategijos įgyvendinimo priemonių 2005 – 2012 metų plane, įgyvendinant uždavinį „Parengti reikiamus įstatymų ir jų pakeitimo įstatymų projektus, kitus teisės aktus ar jų projektus siekiant užtikrinti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą“, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija buvo išsipareigojusi 2006 metais parengti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo projektą, kuriuo įstatymo nuostatos būtų suderintos su Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu ir kitais galiojančiais įstatymais. 2007 metais ši priemonė buvo pakeista, numatant 2007 metais parengti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą – įtvirtinti įstatyme smurtą prieš vaikus draudžiančias nuostatas ir suderinti jį su Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu ir kitais

galiojančiais įstatymais. Tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 – 2012 metų programos įgyvendinimo priemonių buvo numatyta 2010 metų IV ketvirtį parengti Lietuvos Respublikos vaiko gerovės įstatymo projektą (pakeisiantį Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą), siekiant gerinti vaiko teisių apsaugą ir tobulinti vaiko teisių apsaugą užtikrinančių institucijų veiklą. Taip pat Vyriausybė pasiūlė Lietuvos Respublikos Seimui įtraukti į 2011 metų Seimo VI (pavasario) sesijos darbų programą Vaiko gerovės įstatymo projektą. *Taip pat žiūrėti 19 ir 37(a) straipsnius.*

Lietuvos Respublikos Seime nuo 2004 metų vyko diskusijos ir svarstymai teisės aktų pakeitimų dėl amžiaus ribos, nuo kurios vaikas galėtų duoti sutikimą dėl lytinių santykių, bei minimalios santuokinio amžiaus ribos pakėlimo. Šio klausimo svarstymas truko iki 2010 metų, kai buvo priimti atitinkami Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimai.

Iki šiol galioja 1985 metais priimtas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, kuriame yra tik keletas nuostatų dėl vaiko dalyvavimo administraciniame procese ir, kurių neužtenka siekiant užtikrinti tinkamą vaiko, (galimai) padariusio administracinę teisės pažeidimą, teisių įgyvendinimą.

Siekiant realių ir veiksmingų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje, yra būtina ne tik tobulinti teisinį reglamentavimą, tačiau ypatingą dėmesį skirti priimtų teisės aktų įgyvendinimui praktikoje. Nepakankamas lėšų, būtinų teisės aktui įgyvendinti, skyrimas arba jų neskyrimas, specialistų trūkumas arba nepakankama jų kompetencija, paslaugų trūkumas ir jų plėtros nebuvimas, lemia tai, kad praktikoje nevyksta arba vyksta tik minimalūs, fragmentiniai pokyčiai, teisės aktų nuostatos lieka deklaratyvios ir nėra pasiekiami teisės aktų tikslai bei numatytas (norimas) vaiko teisių apsaugos lygis.

Pavyzdžiui, 2007 m. birželio 28 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas (įsigaliojęs 2008 m. sausio 1 d., įstatymo nauja redakcija įsigaliojo 2011 m. sausio 1 d.), kuriuo siekiama sukurti pagalbos sistemą elgesio problemų turinčiam vaikui, kuri padėtų jam įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo gyvenimo sampratas. Įstatymo nuostatos, ypatingai dėl vaiko minimalios priežiūros (pagalbos vaikui teikimo jo gyvenamojoje vietoje, neatskiriant vaiko nuo tėvų), nėra pilnai įgyvendinamos praktikoje, kadangi savivaldybėse nėra sukurta reikalinga pagalbos vaikui teikimo, užimtumo infrastruktūra, trūksta specialistų, lėšų ir kt.

Socialinių paslaugų teikimo ir jų prieinamumo didinimo srityje buvo stebima pakankamai aktyvi vykdomosios valdžios veikla tobulinant teisinį šios srities reglamentavimą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 171 „Dėl Socialinių paslaugų teikimo reformos koncepcijos patvirtinimo“; socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymai: 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“; 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-94 „Dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo“; 2006 m. birželio 27 d. Nr. A1-179 „Dėl socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo“; 2006 m. sausio 19 d. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas Nr. X-493), tačiau šios priemonės nebuvo pakankamos išvystyti socialinių paslaugų aprėptį, atitinkančią realius gyventojų (vaikų ir jų šeimų) poreikius. Vis dar itin aktuali yra specialiųjų socialinių paslaugų - tėvystės įgūdžių ugdymo, socialinių įgūdžių ugdymo, socialinės priežiūros - trūkumo savivaldybėse problema.

Tarpinstitucinės programos

Vertinant tarpinstitucinių programų (turima omenyje koncepcijos, strategijos, tarpinstitucinės programos) ir jų priemonių planų atskirose vaiko teisių apsaugos srityse svarbą ir naudą, paminėtina, kad nėra užtikrinamas šių programų tarpusavio suderinamumas ir nuoseklumas, kartais stinga priemonių konkretumo ir visų kompetentingų institucijų aktyvaus dalyvavimo priemonės vykdyme, konkretesnių vertinimo kriterijų, kritiško priemonių įgyvendinimo rezultatų vertinimo, viešumo apie programos įgyvendinimo rezultatus ir kt.

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, atlikusi valstybinį auditą dėl tarpinstitucinio programų koordinavimo ir valdymo 2007 metais (2008 m. birželio 18 d. ataskaita Nr. VA-P5-50-1-12), atkreipė dėmesį į tai, kad daugeliu atvejų institucijos, vykdydamos priemonės, neturi pakankamai informacijos apie visos tarpinstitucinės programos tikslų įgyvendinimą, įgyvendinant tikslus ir rengiant programas per mažai diskutuojama su įvairiomis suinteresuotomis visuomenės grupėmis, visuomenė nepakankamai informuojama apie tarpinstitucinių programų pasiektinus rezultatus. Vykdam tarpinstitucines programas, ne visuomet užtikrinamas programų tikslų įgyvendinimas laiku, visų numatytų institucijų dalyvavimas, ne visuomet teikiamos ataskaitos apie tarpinstitucinių programų vykdymą ir dalyvavimą jose, dalis tarpinstitucinių programų nekoordinuojama, nes veiklos koordinavimas ir bendradarbiavimas tarp tarpinstitucinių programų dalyvių nepakankamas.

Valstybės kontrolė, 2002–2006 metais atlikusi valstybinius veiklos ir finansinius auditus, kurių metu vertino asignavimų valdytojų vykdomas programas, nustatė, kad institucijos ne visuomet užtikrina tinkamą programų priemonių, kurios kartu yra ir tarpinstitucinių programų priemonės, įgyvendinimą, ne visada skiria planuotas lėšas priemonėms vykdyti. Institucijoms sudėtinga įvertinti kai kurių uždavinių įgyvendinimą, nes jos dažnai nevykdo tarpinstitucinių programų priemonių, o tik priskiria panašioms, jau vykdomoms, kitoms programos priemonėms. Institucijos ne visuomet derina veiksmus su kitais tarpinstitucinės programos vykdytojais, neteikia informacijos apie programos vykdymą.

Koordinavimas

Nors patobulintas teisinis reglamentavimas bei imtasi priemonių dėl vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos veiklos tobulinimo, institucijų veiklos koordinavimo ir bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis, negalima teigti, kad yra įgyvendintas Komiteto pasiūlymas dėl Konvencijos įgyvendinimo darnos ir koordinavimo.

Praktikoje, valstybės ir vietos savivaldos lygmenyje vis dar itin aktuali visų vaiko teisių apsaugos sistemą sudarančių institucijų funkcijų įgyvendinimo, veiklos darnos, koordinavimo ir bendradarbiavimo trūkumo problema bei institucijų, kurioms vaiko teisių apsauga yra papildoma funkcija, formalus požiūris į vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą. Nepakankamas bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis, visuomene ir vietos bendruomenėmis, vaikais ir jų tėvais, kitais suinteresuotais asmenimis.

Nei Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, nei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iš esmės neatlieka (neturi galimybių atlikti) centrinės vaiko teisių apsaugos institucijos funkcijų, kadangi šalyje suformuota decentralizuota vaiko teisių apsaugos institucijų sistema.

Pagrindinė vaiko teises privalanti atstovauti ir ginti bei arčiausia vaiko esanti vaiko teisių apsaugos grandis – savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai (tarnybos) – ir jos veiklos galimybės yra ypatingai priklausomos nuo situacijos konkrečioje savivaldybėje, savivaldybės požiūrio į vaiko teisių apsaugos problemas ir nustatomų veiklos prioritetų, taip pat savivaldybės politikų įtakos.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir (ar) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba – neturi galimybių, priemonių iš esmės įtakoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą, jos kokybę ir teigiamus veiklos pokyčius. Nepakankamas savivaldybių vaiko teisių skyrių veiklos efektyvumas bei vaiko teisių apsaugos problemos kyla dėl: skirtingos tų pačių klausimų sprendimo praktikos savivaldybėse (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai pavesta pagal kompetenciją koordinuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbą ir teikti jiems metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais); nepakankamos specialistų kvalifikacijos ir didelių specialistų darbo krūvių; neproporcingo funkcijų ir galimybių jas įgyvendinti santykio; kt. Siekiant veiksmingo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos koordinavimo bei metodinio vadovavimo šiems Skyriams, būtina stiprinti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą. Ši Tarnyba turi atitikti paskirtį, kuri buvo numatyta ją steigiant ir tapti centrine vaiko institucija, kuri spręsdama vaiko ir šeimos problemas ne tik įgyvendintų vaiko

gerovės stebėseną, analizuotų, koordinuotų įvairių žinybų šioje srityje veiksmus, teiktų metodinę pagalbą specialistams, bet ir turėtų realius veikimo svertus.

Paminėtina ir tai, kad ne vienerius metus yra svarstomas klausimas dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumo keitimo, t. y. vaiko teisių apsaugos sistemos centralizavimo, perduodant šių skyrių pavaldumą Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, atitinkamai reorganizuojant šią Tarnybą bei peržiūrint jos veiklą. Nuomonės dėl vaiko teisių apsaugos sistemos (de)centralizavimo nėra pastovios. Vykdomosios valdžios institucijos (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) savo neigiamą poziciją dėl centralizavimo grindžia nuogaštamais dėl galimų bendradarbiavimo problemų tarp skirtingo pavaldumo institucijų (savivaldybių ir centrinės valdžios).

Nepriklausomos kontrolės struktūros

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veiklą pradėjo 2000 metų pabaigoje.

Valstybėje ir visuomenėje nėra vieningo požiūrio į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus vietą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje bei tikrąją šio pareigūnų misiją. Praktikoje neretai dėl funkcinų ar infrastruktūrinių vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos trūkumų, politinių įtakų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijos sritis nepagrįstai išplečiama ir jam priskiriamos kitų valstybės ar (ir) savivaldybės institucijų funkcijos (teisinio reglamentavimo tobulinimo, praktinio teisės aktų įgyvendinimo užtikrinimo, pagalbos teikimo ir pan.) ir atsakomybė už jų vykdymą, taip pat pažeidžiamas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos laisvės, savarankiškumo ir nepriklausomumo principas (mėginant įtakoti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimamus sprendimus, atliekamus tyrimus ir kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra finansiškai priklausoma nuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės (Finansų ministerijos). Įstaigai nurodoma planuojamų skirti valstybės biudžeto asignavimų suma, kurią pakeisti vaiko teisių apsaugos kontrolierius neturi galimybių. Lietuvos Respublikos Seimas faktiškai pritaria Vyriausybės pateiktam projektui. Planuojant ir skirstant valstybės biudžeto asignavimus nėra atsižvelgiama į įstaigos funkcijas, jos veiklos pobūdį ir pan. Piniginės lėšos skiriamos tik įstaigos patalpų išlaikymui ir darbuotojų darbo užmokesčiui. Skiriami finansiniai asignavimai nesudaro galimybių vaiko teisių apsaugos kontrolieriui visa apimtimi vykdyti vaiko teisių padėties stebėsenos šalyje, visuomenės švietimo, skatinti ir sudaryti galimybes vaikų dalyvavimui svarstant ir primant su jais susijusius klausimus, užsakyti mokslinius tyrimus, pasitelkti ekspertus ir vykdyti kitas, ombudsmenui būdingas funkcijas.

Stebimos iniciatyvos (Seimui teikiami ir svarstomi įstatymų projektai), kuriomis siekiami silpninti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus vaidmenį valstybėje, nepriklausomumą (siūlymas įtvirtinti galimybę atleisti, jeigu Seimas paprasta balsų dauguma nepritaria metinei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitai) bei mažinti kontrolieriui keliamus reikalavimus.

Lėšų paskirstymas

Vaiko teisių apsaugos sritims nėra skiriama pakankamai lėšų, o skiriamos lėšos ne visada yra naudojamos efektyviai ir neleidžia pasiekti teigiamų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje. Konkretus lėšų kiekis, skiriamas visoms programoms, priemonėms ir pan., susijusioms su vaiko teisėmis, nėra žinomas nei valstybės, nei vietos savivaldos lygmenyje.

Išlieka atotrūkis tarp miesto ir kaimo zonų. Auga skurdžiai gyvenančių, nepriteklių jaučiančių šeimų (vaikų) skaičius.

Duomenų rinkimas

Duomenų apie vaikus rinkimo ir kaupimo procesas gerėja, tačiau turimi duomenys visapusiškai neatspindi vaikų padėties, jų situacijos šalyje, nesudaro galimybių atlikti vaikų padėties analizės bei tam tikrais atvejais taikyti vaiko teisių apsaugos priemones.

Paminėtina, kad ne visada remiantis institucijų surinktais ir skelbiamais duomenimis galima daryti aiškias išvadas apie situaciją konkrečioje vaiko teisių apsaugos srityje, kadangi duomenys

gaunami iš skirtingų šaltinių ir nėra svarstomos galimybės šiuos duomenis susieti, siekiant kuo objektyviau atspindėti situaciją. Pavyzdžiui, duomenis apie vaikų patirtą smurtą kaupia ir skelbia Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (remdamasi savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pateiktais duomenimis) bei Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Duomenų prekybos žmonėmis srityje šaltiniais gali būti Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos (skelbia duomenis apie asmenis, ikiteisminio tyrimo pripažintus nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis); Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (skelbia duomenis apie esamus ir potencialius nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos ir nevyriausybių organizacijų jiems suteiktą pagalbą), Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras (tam tikrą laiką kaupęs duomenis apie nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis). Duomenis apie tėvui (motinai) arba globėjui (rūpintojui) skirtą administracinę nuobaudą kaupia policija ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai atskirose duomenų bazėse, todėl praktikoje asmeniui gali būti skirta lengvesnė administracinė nuobauda už pakartotinai padarytą administracinę teisės pažeidimą, kadangi policija arba savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius neturės informacijos apie tai, kad asmeniui buvo pritaikyta administracinė atsakomybė pagal atitinkamai kitos institucijos surašytą administracinio teisės pažeidimo protokolą.

Ypatingai svarbu užtikrinti, kad duomenys apie vaiką ir jo tėvus ar kitus teisėtus atstovus būtų prieinami (žinomi) kompetentingoms valstybės ir (ar) savivaldybės institucijoms, priimančioms su vaiku susijusius sprendimus ir, kad galimybė naudotis (keistis) atitinkamais duomenimis būtų teisiškai reglamentuota. Pavyzdžiui, informacija, jog asmeniui yra apribota tėvų valdžia, ypatinai svarbi institucijoms, išduodančioms vaiko tapatybę patvirtinančius dokumentus ar privalančioms teikti su vaiku susijusią informaciją (civilinės metrikacijos skyriams, migracijos tarnybos, kt.). Šiuo metu tokia informacija joms yra neprieinama.

Statistiniai duomenys apie vaikų padėtį šalyje nėra kaupiami ir skelbiami viename leidinyje (kataloge ar pan.), statistinėse lentelėse skelbiami nepilni duomenys ir tai apsunkina statistinių duomenų pagal konkretų kriterijų paieškos galimybes. Pasitaiko atvejų kai skirtingi šaltiniai skelbia skirtingus duomenis pagal tą patį kriterijų (Statistikos departamentas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba). Ne visi duomenys, atspindintys vaiko, jo teisių apsaugos padėtį šalyje yra viešai skelbiami arba jų paieška yra apsunkinta (duomenys skelbiami institucijos veiklos ataskaitoje(-se); vidiniame institucijos tinklapyje ir pan.). Pavyzdžiui, nėra skelbiami duomenys apie administracine tvarka nubaustus tėvus, globėjus (rūpintojus) ar kitus asmenis už padarytus vaiko teisių pažeidimus. Trūksta duomenų, atspindinčių pažeidžiamiausioms grupėms priklausančių vaikų padėtį (tautinių mažumų vaikus, su teisingumo sistema susidūrusius vaikus ir kt.).

Konvencijos sklaida

Informavimas apie Konvenciją ir vaiko teises vyksta, tačiau jis dar nėra pakankamai veiksmingas ir jaučiamas, ypatinai visuomenės tarpe. Valstybės ir savivaldybių institucijų atstovai, vaiko teisių apsaugos specialistai, visuomenė bei vaikai turi kai kurių žinių apie Konvenciją ir vaiko teises, tačiau ne visi turi pakankamai žinių apie Konvencijos ir vaiko teisių turinį, jų gynimo būdus ir tenkančias pareigas dėl vaiko teisių užtikrinimo. Dar pasitaiko atvejų, kai institucijos, atsakingos už vaiko teisių apsaugą, skirtingai interpretuoja Konvencijoje įtvirtintas vaiko teises.

Vykdomi specialistų mokymai neleidžia pasiekti norimų rezultatų dėl pakankamai dažnos specialistų kaitos, todėl yra būtina užtikrinti, kad būtų vykdomi nuoseklūs ir periodiniai mokymai, atsižvelgiant į specialisto turimas žinias bei patirtį, pokyčius vaiko teisių apsaugos srityje ir pan. Ypatingas dėmesys turėtų būti skirtas sveikatos priežiūros specialistų bei asmenų, dirbančių su vaikų laisvalaikio, sportu, užimtumu ir pan. susijusiose srityse, informuotumui apie vaikų teises ir jų apsaugą, gynimo galimybes.

Siekiant gerinti vaiko teisių padėtį, Konvencijos sklaidą ir požiūrį į šio dokumento įgyvendinimo svarbą, būtina užtikrinti viešą informacijos apie Konvencijos įgyvendinimo šalyje

vertinimą pristatymą ir sklaidą, pastabų ir priemonių jų įgyvendinimui aptarimą su specialistais, visuomene bei pačiais vaikais. Paminėtina, kad Komiteto pastabos dėl II-osios periodinės Lietuvos ataskaitos bei III-IV-oji periodinės ataskaitos nebuvo plačiai pristatytos visuomenei.

Bendradarbiavimas su visuomene

Bendradarbiavimas su vaikais, nevyriausybinėmis organizacijomis ir kitais visuomenės sektoriais yra nepakankamas, esamas bendradarbiavimas neretai yra gana formalus.

III. VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO APŽVALGA PAGAL KONVENCIJOS STRAIPSNIS

1. VAIKO SĄVOKA

(Konvencijos 1 straipsnis)

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje nurodoma, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip, t.y. vaikystės pabaiga yra siejama tiek su vaiko amžiumi, tiek su kitomis aplinkybėmis, dėl kurių vaikas įgyja visišką veiksnumą (santuokos sudarymas; emancipacija).

Nacionaliniuose teisės aktuose yra vartojama ne tik sąvoka „vaikas“, tačiau taip pat sąvokos „mažametis“ ir „nepilnametis“, neatskleidžiant šių sąvokų turinio teisės akte. Praktikoje jos aiškinamos remiantis teismų praktika ir teisine literatūra. Iš esmės sąvokos „nepilnametis“ ir „mažametis“ yra siejamos tik su asmens amžiumi (nepilnametis - asmuo neturintis 18 metų, mažametis - asmuo neturintis 14 metų), nenumatant kitų aplinkybių. Dažniausiai šios sąvokos vartojamos materialinėje ir procesinėje baudžiamojoje teisėje. Teisės aktų rengėjai nėra nuoseklūs vartodami sąvokas „vaikas“ ir „nepilnametis“ ir nėra aiškios atskirties tarp šių sąvokų, kurių vartojimas yra apspręstas atskiroje teisės šakoje susiformavusios sąvokų vartojimo ir aiškinimo tradicijos, praktikos.

Nevienodų sąvokų vartojimas ir kai kurių iš jų neapibrėžtumas gali sukelti (sukelia) praktikoje problemų dėl atitinkamų teisės aktų nuostatų supratimo, taikymo praktikoje ir pan. Paminėtina, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių įgaliojimai, jų teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu yra siejamos su vaiko amžiumi (pilnametyste) bei veiksnumu (nors asmuo nebus pilnametis, tačiau veiksnus – savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius negins šio asmens teisių ir kt., tuo tarpu baudžiamosios teisės požiūriu, šis asmuo turėtų turėti nepilnamečio statusą).

2. BENDRIEJI PRINCIPAI

(Konvencijos 2, 3, 6 ir 12 straipsniai)

2 straipsnis. Nediskriminavimo principas

Nediskriminavimo principo įgyvendinimas nėra tinkamai užtikrintas įvairiose su vaiku susijusiose srityse, nors šis principas yra įtvirtintas daugelyje teisės aktų, įvairiose strategijose, programose, tiek tikslinėse – skirtose užtikrinti nediskriminavimo ir lygių galimybių principo įgyvendinimą, tiek bendrose – skirtose gerinti vaiko (žmogaus) teisių padėtį konkrečioje srityje.

Nediskriminavimo principas nėra užtikrinamas ypatingai vaikų, priskirtinų pažeidžiamiausioms grupėms (etninių mažumų (romų); socialinės rizikos šeimų; elgesio problemų turintys (susidūrę su nepilnamečių justicija); globos institucijose augantys vaikai), atžvilgiu.

Romų vaikų diskriminavimo atvejai pastebimi mokyklose, sprendžiant šių vaikų ugdymo organizavimo klausimus.

Neįgalių vaikų integracijos į visuomenę procese kyla sunkumų, kadangi nėra sukurta palanki ir vaiko poreikius atitinkanti ugdymo aplinka bei paslaugų infrastruktūra, trūksta specialistų. Taip pat vis dar vyrauja neigiamas bendrojo ugdymo mokyklų, specialiųjų mokyklų bei, kai kuriais atvejais, ir tėvų požiūris į pasirinktą neįgalių vaikų integruoto ugdymo formą. Neįgaliems vaikams

nėra užtikrinama galimybė gauti reikiamas paslaugas kuo arčiau jų gyvenamosios vietos. *Taip pat žiūrėti 23 straipsnį.*

Ypatingai neigiamas požiūris yra susiformavęs į vaikus, turinčius elgesio problemų, padariusius teisės pažeidimus ar įvykdžiusius nusikalstamas veikas bei jų reintegraciją į visuomenę. *Taip pat žiūrėti 19 straipsnį.*

Praktikoje pastebimi nediskriminavimo principo pažeidimai dėl vaikų galimybės gauti paslaugas kitoje, ne savo gyvenamosios vietos, savivaldybėje (nustatomi skirtingi ikimokyklinio ar kito neformalaus ugdymo paslaugų įkainiai ir pan.) bei dėl vaiko tautybės (darželiai kuriami remiantis tautiniu pagrindu). Egzistuoja gana stiprus atotrūkis tarp paslaugų infrastruktūros mieste ir kaime bei tarp pačių kaimiškų teritorijų.

Vykdomos priemonės nepasiekia keliamų tikslų ir norimų rezultatų, kadangi praktikoje yra pastebimas homofobiškas požiūris bei priešiškos nuomonės dėl priemonių, skirtų panaikinti galimas diskriminacijos apraiškas, ugdyti toleranciją bei užtikrinti galimybę kiekvienam vaiko naudotis visomis teisėmis aktuose nustatytais teisėmis.

3 straipsnis. Svarbiausia – vaiko interesai

Vaiko interesų pirmenybės principas nėra visa apimti įgyvendinamas praktikoje, sprendžiant su vaiku susijusius klausimus įvairiose srityse bei lygmenyse. Trūksta vaiko interesų turinio ir šio principo svarbos, reikšmės suvokimo.

Nacionaliniame ar vietos lygmenyje priimant teisės aktus ir kitus su vaiku susijusius ar vaiko padėtį įtakančius sprendimus nėra skiriamas pakankamas dėmesys jų poveikio vaikui įvertinimui, pavyzdžiui, rengiant biudžetą, skirstant finansinius išteklius. Neretai priimant įvairius sprendimus finansiniai aspektai ar kiti interesai iškeliami aukščiau už vaiko interesus. Deklaruojant vaiko interesų pirmenybės principą gali būti pateisinami veiksmai ar priimami sprendimai, faktiškai pažeidžiantys vaiko teises. Taip pat gali būti manipuluojama vaiko interesais arba supriešinami tarpusavyje vaikų arba vaikų ir suaugusiųjų ar kt. interesai, siekiant tam tikrų tikslų.

Tėvų tarpusavio ginčų dėl vaiko atveju, vienas iš tėvų gali (mėginti) manipuluoti vaiko interesų pirmenybės principu, siekdamas, jog vaiko gyvenamoji vieta būtų nustatyta kartu su juo; siekdamas riboti vaiko bendravimą su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina), artimaisiais; ir pan. Mokykloje iškilus problemai dėl vaiko, turinčio elgesio ir (ar) sveikatos sutrikimų, gali būti priešpastatomi šio vaiko ir kitų vaikų interesai, inicijuojant vaiko perkėlimą į kitą klasę, mokyklą ar vaiko mokymą namuose, nesprenžiant iš esmės reikalingos pagalbos vaikui suteikimo problemas.

Žiniasklaidos atstovai paviešina informaciją apie vaiko privatų gyvenimą ar pan., naudodamiesi visuomenės interesu žinoti ir išskeldami jį aukščiau už vaiko teises ir interesus.

Valstybės ir savivaldybių institucijos, teismai ir kitos institucijos tinkamai neužtikrina, kad būtų atsižvelgta ir vadovaujama vaiko interesų pirmenybės principu. Šio principo pažeidimai taip pat nustatomi ir pagrindinių, arčiausiai vaiko esančių institucijų, privalančių ginti ir atstovauti vaiką – savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių – veikloje. Vyriausybės ataskaitoje pateikiama informacija apie savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių dalyvavimą bylose (išvadų, pareiškimų, pažymų teikimą, dalyvavimą posėdžiuose apklausose ir kt.) tėra kiekybiniai rodikliai, atspindintys tam tikrą dalį šių skyrių darbo krūvio, tačiau remiantis jais negali būti daromos išvados apie Skyrių veiklos efektyvumą bei tinkamą vaiko teisių ir interesų atstovavimą ir gynimą. Dėl didelio darbo krūvio, žmogiškųjų, finansinių išteklių bei kompetencijos stokos šie Skyriai nėra pajėgūs efektyviai ir visa apimtimi vykdyti jiems pavestų funkcijų, skirti dėmesį visoms vaiko teisių apsaugos sritims.

6 straipsnis. Teisė gyventi, sveikai vystytis

Nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinta nuostata garantuojanti kiekvienam vaikui neatimamą teisę gyventi ir augti, būti sveikam ir turėti gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, tačiau šių nuostatų tinkamam įgyvendinimui būtina tobulinti teisinį reglamentavimą bei užtikrinti tinkamą jo įgyvendinimą, planuoti ir vykdyti priemones, kurios padėtų sumažinti kūdikių ir vaikų mirtingumo, nepilnamečių pastojimų ir abortų,

ankstyvų santuokų (gyvenimo partnerystėje), žmogžudysčių (vaikžudysčių) ir savižudybių bei smurto prieš vaikus atvejus, sumažintų vaikų vartojančių psichoaktyvias medžiagas, alkoholinius gėrimus ar tabako gaminius skaičių.

Vaikui turi būti sudaryta saugi ir jo visapusiškam vystymuisi būtina aplinka (gyvenimo, mokymosi sąlygos ir pan.). Vaikų, ypatingai augančių socialinės rizikos šeimose, bei daugelyje globos įstaigų gyvenimo sąlygos neatitinka keliamų saugumo ir sveikatos, higienos reikalavimų. Tik retoje globos įstaigoje sukurtos privatumo sąlygos (sanitariniai mazgai be durų, dideli miegamieji, asmeninės erdvės nebuvimas). Ne visose švietimo įstaigose yra užtikrinama saugi ir higienos reikalavimus atitinkanti aplinka. Yra globos bei švietimo įstaigų, kurios vykdo veiklą neturėdamos leidimų-higienos pasų, kuriose nėra tinkamai vykdomi higienos normų ir kiti reikalavimai.

Vaikui gali būti neprieinamos ar sunkiai prieinamos sveikatos paslaugos ir pagalba ne tik dėl sveikatos priežiūros įstaigų tinklo, specialistų trūkumo ar pan., tačiau ir dėl vaiko tėvų priimamų sprendimų ir požiūrio į vaiko sveikatą, gydymo būdus (pavyzdžiui, operacijos poreikį; vaistų vartojimą ir pan.). Vaiko elgesys (pavyzdžiui, nesilaikymas priklausomybės ligų centro nustatytų taisyklių) taip pat gali būti priežastimi, kad vaikui bus nutrauktas pagalbos ir paslaugų teikimas.

Taip pat žiūrėti 6, 24, 25 ir 26 straipsnius bei 27 straipsnio 1-3 dalis.

12 straipsnis. Pagarba vaiko norų ir pažiūrų reiškimo laisvei

Vaiko nuomonei ir vaiko dalyvavimui nėra visuomet skiriamas reikiamas dėmesys, taip pat tiek specialistų tarpe, tiek valstybėje ir visuomenėje dar trūksta suvokimo dėl vaiko teisės reikšti savo nuomonę ir dalyvauti su juo susijusių klausimų sprendime ar kitoje veikloje. Reikalavimas išklausti vaiko nuomonę bei užtikrinti vaiko dalyvavimą praktikoje (šeimoje, mokykloje, globos įstaigoje ir kt.), gali būti vertinamas kaip tam tikras būtinas formalumas, nesigilinant į jo esmę, turinį ir reikšmę.

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme įtvirtintas įpareigojimas išklausti vaiko nuomonę dėl priežiūros priemonės skyrimo, tačiau kai kurių tiesiogiai su vaikais dirbančių specialistų nuomone tai yra perteklinė nuostata, kadangi vaiko nuomonė yra iš anksto žinoma – vaikas nesutiks su priežiūros priemonės skyrimu.

Taip pat priimant sprendimą dėl vaiko globos, vaiko nuomonė ir norai yra nebūtinai išklaunami ir išsiaiškinami, į juos atsižvelgiama formaliai. *Taip pat žiūrėti 20 straipsnį.*

Vaikai neturi daug galimybių naudotis žiniasklaida, jiems rūpimais klausimais, reikšti savo nuomonę bei įgyti įgūdžių reikalingų šia galimybe naudotis.

Lietuvos vaikų (mokinių) interesus atstovauja ne tik Lietuvos mokinių parlamentas, bet ir Lietuvos moksleivių sąjunga, kurios nariai turėtų būti aktyviau ir realiai įtraukti į atitinkamų sprendimų priėmimą. Trūksta dėmesio, priemonių ir galimybių paieškos, siekiant sudaryti galimybę atskirų vaikų grupėms (netekusiems tėvų globos, neįgaliems, patyrusiems smurtą, padariusiems teisės pažeidimus ir pan.) išsakyti savo nuomonę ir siūlymus bei dalyvauti klausimų, susijusių su jais ir jų gerove, sprendime bei institucijų, įstaigų veikloje.

Teisės aktuose nėra išsamiai reglamentuotas vaiko nuomonės išklauso ir išsiaiškinimo procesas, įtvirtinti konkretūs reikalavimai ar pan. specialistams, kuriems pavedama išklausti, išsiaiškinti vaiko nuomonę. Sprendžiant konkretų su vaiku susijusį klausimą, didžiojoje daugumoje atvejų vaiko nuomonę išklauso ir aiškinasi savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovas, tačiau jis ne visuomet turi pakankamai žinių ir įgūdžių išklausti vaiko nuomonę, įvertinti kiek ji yra įtakota suinteresuotų asmenų (pavyzdžiui, tėvų, jeigu sprendžiamas tėvų tarpusavio ginčas dėl vaiko). Vaiko nuomonę išsiaiškinti gali būti pavedama psychologui. Praktikoje galimi atvejai kai vaiko nuomonę aiškinasi skirtingi, kiekvienos ginčo pusės pakviesti specialistai (psichologai) ir yra pateikiamos priešingos išvados dėl vaiko nuomonės ir norų konkrečiu klausimu. Lietuvoje nėra reglamentuota psychologų praktinė veikla, taip pat nustatyti reikalavimai ar kiti kriterijai specialistams (psichologams), kurie dalyvauja aiškinantis vaiko nuomonę. Aplinkybė, kad asmuo

turi psichologinį išsilavinimą negali garantuoti, kad šis asmuo turi pakankamai žinių dėl vaiko nuomonės išklausymo.

Baudžiamajame procese yra stebimas pagarbos vaikui, jo liudijimams ir nuomonei trūkumas. Dėl ypatingo specialistų, galinčių padėti apklausti vaiką, trūkumo, vaikas patiria papildomai neigiamas pasekmes ir žalą, kai yra apklausiamas asmuo, neturinčio reikalingos kvalifikacijos šioje srityje. Ne visuomet daromas vaiko apklausos garso ir vaizdo įrašas, nėra plačiai naudojamosi techninės galimybės apklausti vaiką nuotoliniu būdu. Neišvengiama praktikoje pakartotinių vaiko apklausų ar vaiko apklausos teisme. *Taip pat žiūrėti 34, 35, 37 ir 40 straipsnius.*

Nepakankamas dėmesys vaiko nuomonei ir jos išklausymui yra skiriamas administracinių procedūrų, administracinio nagrinėjimo metu.

3. PILIETINĖS TEISĖS IR LAISVĖS

(Konvencijos 7, 8 13-17, 19 straipsniai ir 37 straipsnio a punktas)

7 straipsnis. Teisė į vardą, pilietybę ir tėvų globą

Nacionaliniai teisės aktai reikalauja vaiko gimimą įregistruoti per tris mėnesius nuo jo gimimo dienos. Nors vaiko įregistravimo procesas nėra sudėtingas yra žinomi pavieniai atvejai, kai vaikai nebuvo įregistruoti nuo gimimo (kelis ar keliolika metų). Šių situacijų būtų galima išvengti užtikrinus aktyvų kompetentingų institucijų (ypatingai sveikatos priežiūros įstaigų atstovų, socialinių darbuotojų) ir vietos bendruomenės bendradarbiavimą bei pranešimą apie (reagavimą į) galimus vaiko teisių pažeidimus.

Teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojam gali būti sunkiai įgyvendinama tuo atveju, jeigu vaikas bus paliktas vadinamam „gyvybės langelyje“. Lietuvoje pirmasis „gyvybės langelis“ buvo atidarytas 2009 metais.

8 straipsnis. Identiškumo išsaugojimas

Laisvas asmenų judėjimas įneša pokyčius ir įvairovę kultūrinėje, religinėje, kalbinėje, etninėje ir kitose srityse, tačiau nemanytina, kad švietimo, socialinės apsaugos, teisės saugos ir kitos sistemos yra tinkamai pasiruošusios šiems pokyčiams, t.y. užtikrinti kiekvienam vaikui galimybę naudotis visomis savo teisėmis. Tėvų globos netekę vaikai gali neturėti (neturi) galimybių toliau ugdytis savo etninėje, religinėje, kultūrinėje ir kalbinėje aplinkoje. Šiems aspektams nėra skiriamas reikiamas dėmesys.

Įvaikintam ar dėl kitų priežasčių atskirai nuo savo biologinės šeimos augančiam vaikui gali būti sudėtinga susižinoti ir palaikyti ryšius su savo biologinės šeimos nariais, kadangi procedūra nėra aiškiai reglamentuota, o globėjo pareiga palaikyti vaiko ir tėvų ryšį yra tik deklaratyvi.

13, 14 ir 15 straipsniai. Teisė į žodžio, minties, sąžinės ir tikėjimo bei asociacijų ir taikių susirinkimų laisvę

Vis dar egzistuoja tradicinis požiūris, kad vaiko išklausymas, galimybės išreikšti nuomonę sudarymas ir įsiklausymas į ją, nėra būtinas ir sprendimai dėl to, kas geriausia vaikui, gali būti priimami be vaiko dalyvavimo. Būtinai pokyčiai teisinio reglamentavimo ir politikos lygmenyje bei priemonės, kurios skatintų ir sudarytų galimybes vaikams įgyvendinti savo teisę į žodžio, minties laisvę įvairiomis priemonėmis bei mokytų vaikus ir asmenis, dirbančius vaiko teisių apsaugos srityje, taip pat su vaikais ir (ar) tėvais.

Kultūriniai ir kiti su migracijos proceso įtakojami pokyčiai reikalauja, kad būtų skirtas didesnis dėmesys religinei įvairovei bei priemonėms, būtinoms užtikrinti vaikų, išpažįstančių kitokią religiją, teises bei kitiems šių procesų nešamiems pokyčiams

Turėtų būti tobulinamas rinkimų proceso, informacijos apie politinių partijų veiklą sklaidos, reklamos būdų ir priemonių, vaikų ir jaunimo dalyvavimo politinių partijų reklamoje, rinkimų agitacijoje ir pan. teisinis reglamentavimas, kadangi praktikoje kyla problemos dėl vaikų įtraukimo į rinkimų kampanijas, piktnaudžiaujant vaikų patiklumu, jų nepakankama branda, sudarant prielaidas

vaikų teisių pažeidimui (vaiko teisei į privatumą, saugią aplinką ir kt.) ar (ne)tiesiogiai skatinant vaikus nevykdyti (netinkamai vykdyti) savo pareigas (praleisti pamokas ar pan.). Vaikų teisė dalyvauti visuomenės gyvenime, reikšti savo nuomonę ir jos įgyvendinimas vertinamas per suaugusiųjų prizmę.

Būtinoms priemonėms, kurios skatintų ir sudarytų sąlygas vaikams aktyviai naudotis teise į asociacijų ir taikių susirinkimų laisvę bei išsamesnis teisinis reglamentavimas dėl šios teisės įgyvendinimo.

Taip pat žiūrėti 12 straipsnį.

16 straipsnis. Privataus gyvenimo apsauga

Vaikui nėra garantuojama tinkama jo privataus gyvenimo apsauga tiek dėl teisinio reglamentavimo trūkumų, tiek dėl praktinio įgyvendinimo problemų (specialistų kvalifikacijos, pasyvumo, požiūrio ir kt.). Teisės į gyvenimo privatumą turinys, šios teisės reikšmė ir jos pažeidimo pasekmės vaikui nėra pakankamai žinomos ir suprantamos arba joms nėra skiriamas reikiamas dėmesys vaiko tėvų ar jo kitų teisėtų atstovų, švietimo įstaigų atstovų, kitų asmenų bei žiniasklaidos atstovų.

Dėl teisinio reglamentavimo spragų bei atsakingų institucijų (prokurorų, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių) vangaus reagavimo (neveikimo) nėra užtikrinama tinkama vaikų, susidūrusių su teisingumo sistema, privataus gyvenimo apsauga.

Vaiko tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai, artimieji asmenys sprenddami ginčą dėl vaiko ar susijusį su vaiku, taip pat asmenys, kuriems pareikšti įtarimai ar kaltinimai dėl vaiko teisių pažeidimo, neretai ginčo sprendimui, savo reikalavimų pagrįstumui, teisingumui ir teisėtumui įrodyti pasitelkia žiniasklaidą.

Žiniasklaidos atstovai yra linkę pažeisti vaiko teisę į privatumą, kitas vaiko teises bei teisės aktuose įtvirtintus reikalavimus ir draudimus susijusius su nepilnamečių apsauga, nors jiems yra (gali būti) pritaikyta atsakomybė. Taikomos sankcijos nėra atgrasančios. Vaiko teisės į privatumą pažeidimai vyksta ir internetinėje erdvėje (komentaruose, socialiniuose tinkluose, kt.).

Vaikas neturi pakankamai galimybių savarankiškai ginti savo teisę į privatų gyvenimą, ypač tais atvejais, kai šią vaiko teisę pažeidžia jo teisėtas atstovas. Pažeistą teisę gali būti pasiūlyta ginti privataus kaltinimo arba civiline tvarka.

Būtina ypatingą dėmesį skirti vaikų, gyvenančių (esančių) institucijose, teisės į privatumą užtikrinimui. Institucijose (vaikų globos namuose, specialiose mokyklose, vaikų socializacijos centruose ir kt.) gyvenantys vaikai gali susidurti su korespondencijos slaptumo, privačių erdvių trūkumo, privataus (šeimoms) gyvenimo aplinkybių, susižinojimo apsaugos ir pan. problemomis.
Taip pat žiūrėti 20 straipsnį.

17 straipsnis. Teisė naudotis atitinkama informacija

Žiniasklaidoje trūksta įvairiapusę naudą vaikui duodančios informacijos bei skiriamas nepakankamas dėmesys Konvencijos principų ir nuostatų sklaidai tiek vaikų, tiek suaugusiųjų tarpe. Trūksta profesionalių edukacinių ir pan. laidų skirtų vaikams ir jų tėvams bei visuomenei. VšĮ Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, konkurso būdu teikiantis valstybės dalinę finansinę paramą viešosios informacijos rengėjų įgyvendinamiems kultūriniais ir šviečiamiesiems projektams, nekelia Konvencijoje (17 straipsnyje ir kt.) nurodytų vaikams teikiamos informacijos ir medžiagos tikslų bei neremia tokios informacijos vaikams teikimo.

Valstybė turėtų skirti didesnę dėmesį bei skatinti žiniasklaidos atstovus (finansuojant ar kt.), jog jie skirtų daugiau dėmesio vaikų poreikiams, informacijos, susijusios su Konvencija ir vaiko gerove, sklaidai, taip pat sudaryti galimybę vaikams būti ne tik informacinės medžiagos vartotojais, tačiau ir žiniasklaidos dalyviai; skatinti vaikų literatūros leidimą ir platinimą.

Nacionalinis teisinis reglamentavimas dėl vaikų apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio neužtikrina pakankamos vaiko apsaugos nuo vaikui žalingos informacijos.

Trūksta veiksmingesnių priemonių, ypač dėl vaikų apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, draudžiamos informacijos sklaidos ir prieinamumo internete.

Būtina stiprinti atsakingų institucijų bendradarbiavimą, skatinti elektroninės žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmą, skirti dėmesį bei numatyti lėšas žiniasklaidos atstovų mokymui apie vaiko teisių apsaugą žiniasklaidoje reglamentuojančius teisės aktus ir jų laikymąsi, imtis kompleksinių priemonių, kurios padėtų apsaugoti nepilnamečius nuo žalingo viešosios informacijos turinio.

Valstybė turėtų skirti didesnę dėmesį vaikų, augančių (esančių) institucijose, galimybei naudotis įvairiausių šaltinių informacija ir medžiaga, sudarydama sąlygas vaikams naudotis informacinėmis technologijomis.

19 ir 37 (a) straipsniai. Vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto, kankinimo ar kitokio žiauraus, nežmoniško elgesio ar bausmių

Nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintas draudimas vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis bei atitinkamai jį drausminti, tačiau praktikoje taikant atskirus teisės aktus, nustatančius atsakomybę už prievartą prieš vaikus, fizinės bausmės ne visuomet patenka į įstatymuose apibrėžtas sąvokas. Fizinės bausmės auklėjant vaikus gali būti laikomos mažareikšmėmis ir patenkančiomis į auklėjimo sąvoką.

Įstatyminiame lygmenyje nėra įtvirtinta fizinės bausmės, fizinio arba kitokios rūšies smurto sąvoka. Lietuvos Respublikos Seime buvo svarstomi atitinkami Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimai, kuriais buvo siekiama įtvirtinti fizinio, psichologinio, seksualinio smurto prieš vaiką sąvokas, įtvirtinti papildomą nuorodą į smurto prieš vaiką naudojimą ir kt., tačiau jie nebuvo priimti nepritarus Seimui. Paskutinį įstatymo projektą (pateiktą 2010 metais) Vyriausybė pasiūlė Seimui nesvarstyti, argumentuodama, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija rengia Lietuvos Respublikos vaiko gerovės įstatymą, kuriame bus siūloma spręsti smurto prieš vaikus problemą, keisti visuomenės požiūrį į visų rūšių smurtą prieš vaikus ir sudaryti sąlygas vaikams auklėti, ugdyti ir mokyti nenaudojant smurto. Taip pat Vyriausybė nurodė, kad įstatymo projektą numatoma pateikti Seimui svarstyti 2011 metų pavasario sesijoje, tačiau ir 2012 metų pavasario sesijoje nepateikė šio projekto bei nepateikė jo derinti suinteresuotoms institucijoms ir visuomenei. *Taip pat žiūrėti 2 dalį „Bendrosios įgyvendinimo nuostatos“.*

Fizinių bausmių taikymo problema yra daugiau akcentuojama šeimose ar globos institucijose, tačiau nėra žinomas šio reiškinio paplitimo mastas. Egzistuoja tikimybė, kad fizinį smurtą taip pat gali patirti vaikai, susiduriantys su teisingumo sistema. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo tik keletas kreipimųsi dėl policijos pareigūnų smurto prieš sulaikytus vaikus.

Valstybė turėtų daugiau dėmesio skirti ir ieškoti būdų, siekdama išsiaiškinti fizinių bausmių taikymo mastą įvairioje vaiko buvimo aplinkoje ir situacijose. Analizuoti tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų, specialistų ir kitų asmenų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje ar su vaikais, požiūrį į fizinių bausmių taikymą ir vaiko teisių nepažeidžiančių poveikio priemonių ir jų taikymo išmanymą bei įgyvendinti priemones, kurios padėtų asmenims keisti savo požiūrį ir elgesį vaiko atžvilgiu.

Taip pat žiūrėti 4 dalį „Šeimos aplinka ir globėjai“

4. ŠEIMOS APLINKA IR ALTERNATYVI GLOBA

(Konvencijos 5 straipsnis, 18 straipsnio 1 ir 2 dalys, 9-11, 19-21 ir 25 straipsniai, 27 straipsnio 4 dalis ir 39 straipsnis)

5 straipsnis. Tėvų valdžia

Tėvams tenka pagrindinė atsakomybė už vaiko teisių užtikrinimą ir jie turi pirmumo teises ir pareigas savo vaiko atžvilgiu. Tėvų globos netekusio vaiko teises užtikrina globėjas (fizinis arba juridinis asmuo). Priimant sprendimą dėl laikinosios globos vaikui nustatymo, nesprenžiamas tėvų valdžios apribojimo klausimas. Praktikoje sukuriama situacija kai tėvams (vienam ar vieninteliui

iš jų) nėra apribota tėvų valdžia, tačiau vaikui yra paskiriamas ir su vaiku susijusius klausimus sprendžia kitas vaiko įstatyminis atstovas – globėjas. Nesprendžiant tėvų valdžios ribojimo klausimo (ypatingai, kai tėvai arba vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku ir kt.) nėra skatinama tėvų atsakomybė už savo pareigų vaiko atžvilgiu vykdymą.

Į užsienį išvykstantys ir vaikus savo artimųjų, draugų ar pan. priežiūrai patikintys tėvai neturi galimybių tinkamai įgyvendinti savo tėvų valdžios bei, priimdami sprendimą palikti vaiką, neįvertina visų šio sprendimų neigiamų ir žalingų pasekmių.

Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas vaiko globėjų pareigų vykdymui, vaiko globos tikslų įgyvendinimo, globos kokybės ir pan. vertinimui, nepriklausomai nuo to, ar vaikas yra globojamas šeimoje, ar institucijoje.

Trūksta pagalbos ir paramos, informacinių priemonių tėvams bei globėjams, kad jie galėtų tinkamai atstovauti vaiko teises bei vykdyti savo pareigas, spręsti su vaiko elgesiu, ugdymu ir kt. susijusias problemas. Pagalbos stokoja krizėje atsidūrusios šeimos. Reikalinga stiprinti jaunimo rengimo atsakingai motinystei ir tėvystei sritį, užtikrinant šių paslaugų prieinamumą ir veiksmingumą, taip pat gerinti tėvų įgūdžius ir gebėjimus. Pagalbos ir paslaugų vaikams ir šeimai infrastruktūra nėra tolygiai išvystyta visoje šalyje ir labai dažnai priklauso nuo vietos valdžios požiūrio, taip pat specialistų bei nevyriausybinų organizacijų, galinčių pasiūlyti reikalingas paslaugas, buvimo ir pasiekiamumo. Socialinės paslaugos yra teikiamos ir darbas vykdomas iš esmės tik su socialinės rizikos šeimomis.

Valstybės ir savivaldybių institucijų darbuotojai, dirbantys vaiko teisių apsaugos srityje ar ginantys vaiko teises, privalo būti kompetentingai įvertinti tėvų (globėjų) teisių ir pareigų įgyvendinimo atitikimą vaiko teisėms, laiku reaguoti į galimus ar daromus vaiko teisių pažeidimus bei imtis priemonių vaiko teisėms apsaugoti.

Taip pat žiūrėti 18 ir 20 straipsnius.

18 straipsnis. Tėvų atsakomybė ir vaikų priežiūra

Nacionaliniai teisės aktai įtvirtina tėvų teisių, pareigų ir atsakomybės už vaiko teisių užtikrinimą lygybės principą. Netolygus tėvų pareigų pasiskirstymas ypatinai pastebimas tais atvejais, kai vaiko tėvai negyvena kartu arba priima sprendimą gyventi skyriumi. Priežastys netolygaus tėvų pareigų, atsakomybės pasiskirstymo gali būti skirtingos (su vaiku gyvenantis tėvas (motina) trukdo kitam iš tėvų įgyvendinti savo teises ir vykdyti pareigas vaiko atžvilgiu; skyrium gyvenantis tėvas (motina) nusišalina ir vengia vykdyti savo pareigas vaikui; kt.). Panašiose situacijose faktiškai tėvams nėra suteikiama pagalba. Ginčus dėl vaiko tėvai gali spręsti teismine tvarka. Vienam iš tėvų geranoriškai nevykdant teismo sprendimo, kitas iš tėvų turi kreiptis į antstolį dėl priverstinio teismo sprendimo vykdymo. Dėl netinkamo tėvų pareigų vykdymo gali būti taikoma civilinė, administracinė ar baudžiamoji atsakomybė, tačiau realiai ji taikoma gana retai.

Mediacijos paslaugos galėtų padėti tėvams spręsti ginčus dėl vaiko, tačiau tam būtina tobulinti teisinį reglamentavimą bei sukurti mediacijos paslaugų sistemą, sudarant galimybę šiomis paslaugomis naudotis visiems krizėje esantiems bei su problemomis susidūrusiems tėvams. Galiojantis teisinis reglamentavimas dėl mediacijos civiliniuose ginčiuose bei vykdomi projektai dėl mediacijos teismuose neleidžia įžvelgti teigiamų pokyčių.

Būtina gerinti savivaldybių vaiko teisių apsaugos specialistų kompetenciją, kad jie galėtų nešališkai ir kompetentingai ginti vaiko teises ir atstovauti išimtinai vaiko interesams, ypatinai tais atvejais, kai tėvai piktnaudžiauja savo teisėmis, netinkamai vykdo savo pareigas ir kt.

Tėvams ar kitiems teisėtiems vaiko atstovams trūksta paslaugų, paramos ir pagalbos, kad jie galėtų tinkamai įgyvendinti savo pareigas: trūksta dienos paslaugų vaikams, ypatinai itin mažo amžiaus; kokybiškų ir prieinamų vaikų priežiūros paslaugų po pamokų; pagalbos namuose paslaugų; psichologinės ar kitų specialistų pagalbos. Ypatinai paslaugų trūkumas jaučiamas kaimiškose vietose. Valstybė (savivaldybės) neskiria pakankamai dėmesio paslaugų infrastruktūros kūrimui, išlaikymui ir plėtojimui. Kai kuriais atvejais nevyriausybinių organizacijų teikia

paslaugas savo iniciatyva, negaudamos arba gaudamos nepakankamą valstybės (savivaldybės) paramą.

Taip pat žiūrėti 11 straipsnį.

10 straipsnis. Šeimos susijungimas

Spręsdamos klausimą dėl asmens gyvenimo šalyje galimybės (jo išsiuntimo iš šalies), valstybės institucijos ne visuomet skiria pakankamą dėmesį vaiko interesų pirmenybės principo bei vaiko teisės gyventi kartu su savo tėvais, būti auklėjamam ir aprūpinam tėvų šeimoje, užtikrinimui ir jų priimami sprendimai, dėl kurių išskiriama šeima, ne visuomet yra proporcingi siekiamiems tikslams.

9 straipsnis. Atskyrimas nuo tėvų

Nacionaliniai teisės aktai gana abstrakčiai reglamentuoja vaiko atskyrimą nuo tėvų, todėl formuojasi gana skirtinga praktika dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų (kitų teisėtų atstovų). Siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisių apsaugą, sklandų nuostatų, reglamentuojančių tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų atsakomybę, praktinį įgyvendinimą bei vieningą jų aiškinimo ir taikymo praktiką, būtina išsamiau reglamentuoti vaiko paėmimo (atskyrimo) procesą ir kitus su juo susijusius klausimus. Diskusijos dėl vaiko paėmimo tvarkos aiškus ir išsamus teisinio reglamentavimo būtinybės vyksta nuo 2005 metų, tačiau iniciatyvos šioje srityje liko neįgyvendintos, vykdomosios valdžios institucijos nepateikė teisės aktų projektų šio klausimo sprendimui.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinti vaiko laikinosios ir nuolatinės globos pagrindai bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pareiga nustatyti vaikus, kuriems reikalinga globa, tvarkyti tokių vaikų apskaitą, organizuoti ir vykdyti vaiko globos priežiūrą. Skyrius gavęs informaciją apie vaiką, kuriam reikalinga globa, turi užtikrinti globos jam paskyrimą per tris dienas.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinta, kad vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais (kitais teisėtais atstovais) ir, kad išskirti vaiką su tėvais prieš vaiko ar tėvų (teisėtų atstovų) valią galima tik išimtiniais įstatymų nustatytais atvejais bei nustatyta tvarka, vadovaujantis teismo sprendimu ir kai toks išskyrimas būtinas (siekiama išvengti pavojaus vaiko gyvybei, sveikatai, būtina pasirūpinti jo priežiūra, auklėjimu, apsaugoti kitus svarbius vaiko interesus). Kai tėvai (tėvas, motina, kitas teisėtas vaiko atstovas) smurtaudami arba kitaip sukeldami pavojų vaikui piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla reali grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius arba šis skyrius kartu su policija nedelsdama paima vaiką iš tėvų arba kitų teisėtų vaiko atstovų ir perduoda jį globoti (rūpintis) Civilinio kodekso nustatyta tvarka.

Esant galiojančiam teisiniam reglamentavimui, praktikoje kyla vaiko paėmimo iš šeimos teisėtumo, pagrįstumo ir kt. klausimai. Panašiose situacijose gali būti priimami skirtingi sprendimai dėl vaiko paėmimo (nepaėmimo) iš tėvų. Galimi atvejai, kad sprendimas nepaimti vaiko iš tėvų bus priimamas įvertinant tai, kad šis sprendimas reikalauja papildomų savivaldybės lėšų ar pan.

Vaiko laikinoji globa yra nustatoma savivaldybės administracijos direktoriaus sprendimu, atitinkamai tėvų valdžios įgyvendinimas „de facto“ yra apribojamas administraciniu aktu. Civiliniame kodekse nėra nustatytas laikinosios globos terminas, todėl laikinoji globa gali trukti ne tik keletą mėnesių, bet ir keletą metų.

Užtikrinus reikalingos paramos ir pagalbos teikimą šeimai (pavyzdžiui, socialinių įgūdžių stokojantiems, skurdžiose sąlygose gyvenantiems, priklausomybės ligomis sergantiems ar turintiems kitų sveikatos problemų ir pan. asmenims) būtų galima sumažinti vaikų išskyrimo su tėvais atvejų. Kompetentingų specialistų komanda turėtų priimti sprendimą dėl vaiko paėmimo iš šeimos (išskyrus skubius atvejus), kai per visą intervencijos laikotarpį nėra pasiekiami teigiamų rezultatų, kai šeima nėra motyvuota keistis ir vaiko saugumo užtikrinimas bei pastovumas nėra garantuotas. Esama socialinių paslaugų, pagalbos ir paramos infrastruktūra neužtikrina (nėra pajėgi garantuoti) reikalingos, kokybiškos pagalbos ir paramos šeimai suteikimo. Socialinis darbas dirbamas tik su šeimomis, įrašytomis į socialinės rizikos šeimų sąrašą, t.y. kai problemos šeimoje

neretai jau įsisenėjusios, todėl sunku tikėtis efektyvių socialinio darbo rezultatų. Trūksta prevencinio darbo su šeima problemų užuomazgos stadijoje. Nustačius vaikui nuolatinę globą, socialinis darbas su šeima paprastai nėra tęsiamas arba būna tik formalus. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas tyrimas „Dėl socialinių darbuotojų, darbui su socialinės rizikos šeimomis, ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos“ atskleidė, jog socialinių darbuotojų, darbui su socialinės rizikos šeimomis, darbas nebuvo tinkamai organizuotas – socialiniai darbuotojai aptarnavo didelį skaičių šeimų (iki 50 šeimų teko vienam darbuotojui), nebuvo aprūpinti darbo priemonėmis (transportas, ryšiai), pareigas užėmė tinkamos kvalifikacijos neturintys specialistai.

Nepriklausomai nuo vaiko išskyrimo su tėvais priežasčių, išskyrimo atveju gana dažnai iškyla ryšių išsaugojimo problemos (kai tarpusavio ryšių palaikymas atitinka vaiko interesus).

Tėvams gali būti sunku palaikyti ryšį su vaiku, kadangi reikia papildomų lėšų norint aplankyti vaiką (vaikas įkurdinamas kitame mieste ar pan.). Ryšį gali būti sunku palaikyti arba jis gali nutrūkti dėl globėjų neigiamo požiūrio į vaiko ir tėvų bendravimą, trukdymo bendrauti ar sąlygų tam nesudarymo, vaiko nuteikimo prieš tėvus ir kt. Socialinis darbas su tėvais nėra dirbamas arba dirbamas minimaliai, nepakankamai efektyviai. Tai ypatingai aktuali problema, kai įstatymų pažeidėjai vaikai (esantys vaikų socializacijos centruose, pataisos namuose) išskiriami su tėvais. Šią problemą patvirtina pataisos namų vykdomo projekto, kurio metu tėvams buvo kompensuojamos kelionės ir vaikų lankymo išlaidos, rezultatai. Finansinės problemos nėra vienintelė ar pagrindinė priežastis, dėl kurios nėra palaikomi šeimos ryšiai. Tais atvejais, kai vaikas dėl jo elgesio problemų, padarytų teisės pažeidimų ar nusikalstamų veikų yra perkeliamas į vaikų socializacijos centrą ar pataisos namus, ryšiai su vaiku gali būti nutraukiami ar minimaliai palaikomi pačių tėvų, ypatingai globėjų (globos institucijų) iniciatyva. Bendruomenės bei kai kurių specialistų neigiamas požiūris į šiuos vaikus taip pat turi įtakos ryšių nutraukimui ir problemoms, kylančioms sugrįžtančių vaikų integracijos. Globos institucijos neretai prieštarauja, kad vaikas, esantis vaikų socializacijos centre, sugrįžtų atostogoms, šventėms ar pan. Nuomonę, kad vaikas neturėtų būti išleidžiamas atostogoms palaiko ir kai kurie vaiko teisių apsaugos institucijų sistemai priklausančių valstybės ir savivaldybių institucijų atstovai.

Vaiką išskyrus su tėvais dėl tėvų bausmės ar sveikatos (dažniausiai psichikos sveikatos) ryšių palaikymo klausimą sudėtinga spręsti dėl nepakankamo vaikų globėjų ir atsakingų institucijų bendradarbiavimo, kompetencijos ir žinių bei pagalbos sistemos trūkumų. Nėra skiriama pakankamai dėmesio vaikų ir įkalintų tėvų bendravimo sąlygoms, aplinkai, vertinant jos atitikimą vaiko interesų aspektu.

Taip pat žiūrėti 20 straipsnį.

11 straipsnis. Neteisėtas perkėlimas ir negražinimas iš užsienio

Vieno iš tėvų vaiko išsivežimas į užsienio valstybę ar parsivežimas į Lietuvą, taip pat vaiko negražinimas yra problema, kurios aktualumas didėja. Tėvų ginčų dėl vaiko sprendimui ir susitarimui pasiekti galėtų padėti mediacija, tačiau šio instituto veikimui praktikoje yra būtinas išsamus teisinis reglamentavimas, informavimas apie mediatorių paslaugų teikimo sąlygas ir kt.

Teismai, sprenddami klausimą dėl vaiko gyvenamosios vietos ir bendravimo su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų, turėtų didesnę dėmesį skirti tam, kad išsiaiškinti ar nėra galimas užsienio elementas (aplinkybė, kad asmuo ketina išvykti su vaiku gyventi į užsienio valstybę, gali būti nutylima).

Tėvas, su kuriuo nustatyta gyvenamoji vieta, neretai piktnaudžiauja savo teisėmis ir neinformuoja antrojo iš tėvų apie vaiko gyvenamosios vietos pakeitimą (išvykimą į užsienį), neišsprendžia vaiko ir skyriumi gyvenančio tėvo bendravimo, pastarojo dalyvavimo vaiko auklėjime ir kitų susijusių klausimų. Skyriumi gyvenantys tėvai ne visuomet sprendžia vaiko gyvenamosios vietos klausimą teisinėmis priemonėmis, o tiesiog paimdami ir negražindami vaiko, nutraukdami vaiko ryšius su antruoju iš tėvų, artimaisiais.

Reikalingas tėvų, visuomenės švietimas dėl klausimų, susijusių su vaiku sprendimo, ypatingai kai tėvai priima sprendimą gyventi (gyvena) skirtingose valstybėse.

Taip pat žiūrėti 18 straipsnį.

27 straipsnis (4 dalis). Vaiko išlaikymo užtikrinimas

Tėvai privalo materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Jeigu vaiko tėvas ar motina nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus, išlaikymą priteisia teismas. Priverstinai išieškoti išlaikymą vaikui iš skolininko lėšų, turto ar turtinių teisių, pajamų gali antstolis. Jeigu priverstinis išieškojimas yra neįmanomas (asmuo neturi pajamų, turto ir kt.), išmokos mokamos iš Vaikų išlaikymo fondo. Šio fondo administratorius, mokantis Fondo išmokas vaikui, įgyja teisę iš skolininko išieškoti išmokėtas Fondo išmokas.

Didelis tėvų, neteikiančių išlaikymo vaikams, ir Vaikų išlaikymo fondo skolininkų skaičius rodo, jog valstybės nustatytas įsiskolinimo už nesumokėtą išlaikymą vaikui išieškojimo mechanizmas veikia neefektyviai, nekeliama tėvų, vengiančių išlaikyti savo vaikus, teisinės atsakomybės klausimai. Fondo išmokėtų ir susigrąžintų išmokų santykis rodo, jog būtina tobulinti tiek šio fondo administravimą, tiek išieškojimo procesus.

Siekiant išieškoti išlaikymą vaikui iš skolininko (tėvo ar motinos), kurio gyvenamoji vieta užsienio valstybėje, susiduriama su tam tikromis problemomis ir jų sprendimui reikalinga valstybės pagalba. Prieš kreipdamasis į atitinkamos šalies kompetentingas institucijas dėl priverstinio išieškojimo, asmuo turi atlikti tam tikras procedūras Lietuvoje, surinkti reikiamus dokumentus, juos išversti į užsienio kalbą, patvirtinti ir pan. Tam būtinos ne tik kompetentingų specialistų konsultacijos, bet ir piniginės lėšos, kurių asmuo dažnai neturi. Pateikimo procesas užsienio valstybės kompetentingai institucijai bei tos valstybės sprendimo priėmimas dažnai trunka gana ilgai. Per tą laiką vaikas negauna nei priteisto išlaikymo, nei išmokos iš Vaikų išlaikymo fondo. Būtina tobulinti teisinį reglamentavimą, siekiant skirti išlaikymą iš Fondo ir tuo atveju, kai skolininkas deklaravęs savo išvykimą iš Lietuvos, Lietuvoje neturi jokio turto ir negauna pajamų.

Vaikui nustatant globą (ypatingai laikinąją) ne visuomet yra priteisiamas išlaikymas iš tėvų ir vaiko išlaikymo pareiga tenka išimtinai valstybei. Kreiptis dėl išlaikymo priteisimo gali tiek vaiko globėjas, tiek savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius. Vaiko globėjai retai rodo iniciatyvą ir kreipiasi į teismą dėl išlaikymo priteisimo, ypatingai tais atvejais, kai globėjais yra tėvų artimi giminiaičiai (seneliai, broliai, seserys ir pan.). Tokiu būdu tėvai tarsi atleidžiami nuo pareigos išlaikyti savo vaikus.

Tam tikrais atvejais vaikai gali tapti sprendimo dėl išlaikymo aukomis, kai vaiko teise į išlaikymą tėvai (kiti teisėti atstovai) (gaunantys, siekiantys gauti ar mokantis išlaikymą) naudoja savo asmeninių tikslų, ambicijų ar pan. patenkinimui.

20 straipsnis. Netekę savo šeimos aplinkos vaikai

Teisinio reglamentavimo tobulinimas, programų ir priemonių vykdymas bei pertvarkos vaiko globos sistemoje įgyvendinimas nėra pakankamai efektyvus ir keliama tikslai nėra pasiekiami, atitinkamai vaikui netekusiam tėvų globos nėra užtikrinama garantuojama ypatinga apsauga ir pagalba bei galimybė naudotis visomis savo teisėmis.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 metais patvirtintos Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano tikslas – iki 2012 metų sumažinti tėvų globos netekusių vaikų skaičių iki 1 proc. nuo visų vaikų skaičiaus ir pasiekti, kad 2012 metais vaikų, globojamų institucijose, skaičius būtų sumažintas iki 30 proc. – nebus pasiektas.

Vaikų skaičius globos namuose yra itin didelis. Daugelis vaikų globos namų įsikūrę pakankamai dideliuose pastatuose, kurių patalpas vykdant rekonstrukcijos projektus, planuojama pertvarkyti, sudarant galimybę vaikams gyventi šeimynų principu. Abejotina, kad tik vaikų skaičiaus mažinimas ir esamų patalpų renovavimas bei rekonstrukcija leis pasiekti, kad įstaigų veikla bus organizuojama vadovaujantis šeimai artimos aplinkos modelio principu.

Socialinėse globos normose nustatyti reikalavimai dėl vaiko naudojimosi privatumą užtikrinančiomis patalpomis, privačios erdvės sudarymą gyvenamajame kambaryje ir pan., nėra tinkamai įgyvendinami. Kai kuriose įstaigose vaikai gyvena daugiau kaip po 4 kambaryje, pereinamuose kambariuose; žaidimų, poilsio, pamokų ruošos ir valgymo zonos yra vienoje patalpoje; ir pan. Vaikai turi ribotas galimybes susikurti privačias erdves.

Ypatingai trūksta kontrolės dėl nevyriausybinėse vaikų globos įstaigose teikiamų globos paslaugų kokybės. Šiose įstaigose nėra tinkamai laikomasi teisės aktų reikalavimų dėl socialinės globos teikimo sąlygų (higienos normų, reikalavimų patalpoms, paslaugų spektrui ir kokybei, kt.). Vaiko globos išmoka gali būti naudojama ne pagal paskirtį (darbo užmokesčiui, mokesčiams už komunalines paslaugas).

Situaciją vaikų globos įstaigose iš dalies lemia ir tai, kad daugumos vaikų globos namų steigėjai yra savivaldybės, visuomeninės organizacijos ir religinės bendruomenės (parapijos), kurioms nėra privalomi rekomendacinio, strateginio ar planinio pobūdžio vykdomosios valdžios institucijų dokumentai.

Savivaldybės nėra suinteresuotos pertvarkyti jų įsteigtus vaikų globos namus, kuriems skiria finansavimą bei sukuria darbo vietas. Atitinkamai sudaromos prielaidos šių įstaigų paslaugų poreikiui ir jų išlaikymui (sprendžiant įstaigos pertvarkos, likvidavimo klausimą kyla asmenų atleidimo iš darbo, kitos problemos). Valstybės institucijos šiuo metu neturi realių svertų reguliuoti apgyvendinamų vaikų skaičių institucijose ir (ar) socialinės vaiko globos paslaugas teikiančių įstaigų (globos namų) pertvarkymo procesus.

Valstybė ir savivaldybės skiria nepakankamą dėmesį alternatyvioms vaiko globos formoms šeimos aplinkoje skatinti, neskatina vaiko globos šeimoje.

Vaiko socialinės globos paslaugų kokybės, finansavimo ir lėšų panaudojimo kontrolei yra būtinas socialinių globos įstaigų licencijavimo procesas, kuris nėra pradėtas ir jo pradžia yra atidedama (šiuo metu numatoma licencijavimo procesą pradėti 2015 metais), taip pat aktyvesnis savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių globos priežiūros vykdymas (nėra nustatyti globos priežiūros reikalavimai ir kriterijai) bei šių skyrių bendradarbiavimas su Socialinių paslaugų departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Sutrikusio vystymosi kūdikių namai, kuriuose auga vaikai nuo 0 iki 3 metų (išskyrus vaikus su sunkia negalia iki 5 - 7 metų) yra sveikatos priežiūros, ne socialinės globos įstaigos. Šiose įstaigose gali būti apgyvendinta apie 400 kūdikių. Didžioji dauguma šių įstaigų darbuotojų yra sveikatos priežiūros specialistai, nors nemažam vaikų skaičiui nuolatinės sveikatos priežiūros paslaugos nereikalingos. Daugumos vaikų sveikatos sutrikimai netrikdo jų kasdieninės veiklos, jie gali būti globojami šeimos aplinkoje arba socialinės globos įstaigoje. Įstaigų veikla turi būti orientuota į vaiko globą, ugdymą ir socialinių paslaugų teikimą, esant poreikiui užtikrinant galimybę vaikui gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

Neatmestina, jog sveikatos sutrikimais siekiama pagrįsti vaikų buvimą įstaigoje, sveikatos priežiūros įstaigos funkcionavimą, sveikatos priežiūros paslaugų poreikį, kuris galimai sudarytų galimybę padidinti įstaigų finansavimą. Kūdikių medicininuose dokumentuose užfiksuoti sveikatos sutrikimai yra reikšmingi būsimiems globėjams ir įtėviams. Įstaigos pavadinimas (sutrikusio vystymosi) ir veiklos profilis (sveikatos priežiūros įstaiga) suponuoja tai, kad visi jose gyvenantys vaikai turi rimtų sveikatos sutrikimų. Ši aplinkybė užkerta kelią vaikų globaliai šeimoje ar jų įvaikinimui.

Vaikų išlaikymo finansavimas sutrikusio vystymosi kūdikių namuose iš esmės skiriasi nuo vaiko socialinės globos institucijų finansavimo, nes čia finansuojamos ne vaikams teikiamos paslaugos, o pačios įstaigos valstybės biudžeto tikslinėmis dotacijomis (savivaldybės nukreipdama vaikus į kūdikių namus, nepatiria jokių išlaidų, susijusių su šių vaikų išlaikymu, priežiūra ar pan.). Didžioji lėšų dalis panaudojama darbo užmokesčiui, vaikų poreikiams skiriama minimaliai. Pilnas vaikų išlaikymo kompensavimas valstybės lėšomis skatina savivaldybes nukreipti kūdikius į šias įstaigas.

Savivaldybėse neišplėtoti socialinių paslaugų vaikui (įskaitant vaikus, turinčius negalią) bei šeimai infrastruktūra ir tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, dėl kurių į valstybės globą paimamų vaikų skaičius iš esmės nemažėja ir vaikų, kuriems nustatyta laikinoji globa pakeičiama į nuolatinę globą, skaičius faktiškai išlieka pastovus.

Savivaldybės neskatina alternatyvių vaiko globos (rūpybos) formų (globa šeimoje, šeimynoje) plėtros. Taip pat savivaldybių pasyvumas sprendžiant laikinosios globos (trunka metus ir daugiau metų) tęstinumo tikslingumo klausimą, nesudaro galimybių vaikui augti biologinėje ar globėjų šeimoje bei sudaro kliūtis vaikui būti įvaikintam.

Vaiko globos paslaugų teikėjų tinklas neužtikrina galimybės vaiką įkurdinti kuo arčiau gyvenamosios vietos. Kai kurios globos įstaigos yra įkurtos nuošaliuose vietose, mažose gyvenvietėse. Vaikai tam tikra prasme atskiriami ir neturi galimybių (jos nesudaromos) integruotis į bendruomenę, dalyvauti jos gyvenime. Kyla sunkumų dėl vaiko galimybės lankyti papildomus užsiėmimus, naudotis popamokinio ugdymo paslaugomis (susisiekimo, finansinės problemos), palaikyti ryšius su draugais ir pan. Sprendimas dėl vaiko apgyvendinimo globos institucijose nėra priimamas kaip išimtinis, kadangi nėra galimybių nustatyti alternatyvią globos formą. Globėjo parinkimas iš esmės priklauso nuo savivaldybės galimybių (suformuoto globos paslaugų tinklo), todėl vaiko nuomonės išklauskimas gali būti tik formalumas. Taip pat nėra skiriamas pakankamas dėmesys vaiko etninei, religinei, kultūrinei, kalbinei priklausomybei.

Vaikai, kuriems nustatyta globa (ypatingai globos įstaigose), susiduria su pasiruošimo savarankiškam gyvenimui ir sėkmingos integracijos į visuomenę, sulaukus pilnametystės, problema. Vaikai neturi būtinų įgūdžių: tvarkyti pinigines lėšas (ne visi vaikai gauna kišenpinigius); spręsti buitinius klausimus ir kt. Vaikams pirmaisiais pilnametystės metais yra reikalinga specialisto, galinčio teikti konsultacinę, tarpininkavimo ir kitą reikalingą pagalbą, spręsti kitas buvusiam globotiniui kylančias problemas ir klausimus, pagalba.

Globėjų paieškos ir ruošimo procesas nėra pakankamai aktyvus ir greitas (galimiems globėjais tenka laukti mokymų keletą mėnesių, kol bus sudaryta grupė). Nėra specializuotų globėjų šeimų ar šeimynų, paruoštų globoti vaikus, kuriems dėl tam tikrų priežasčių yra reikalinga speciali pagalba ir kt. (smurto aukos, sveikatos ir elgesio problemų turintys vaikai ir kt.). Nėra ieškoma būdų ir priemonių, kurios galėtų užtikrinti galimybę nustatyti globą vaikui ne institucijoje. Nėra sukurta pagalbos sistema šeimoms globojančios vaikus. Neišspręstas apmokėjimo globėjams (fiziniais asmenimis) už globą klausimas. Nuo 2009 metų mokama diferencijuota vaiko globos išmoka. Šeimose ir globos įstaigose globojamiems vaikams mokama 520 Lt dydžio išmoka, šeimynose globojamiems vaikams mokama 1040 Lt dydžio išmoka (nuo 2012 m. sausio 1 d., atsižvelgiant į Valstybės kontrolės pastabas, vaikams globojamiems šeimynose mokama 520 Lt globos išmoka ir 520 Lt tikslinis priedas, skirtas šeimynų išlaikymo kaštams padengti).

Vaiko globos finansavimo mechanizmas turėtų būti peržiūrėtas, suvienodinant reikalavimus ir sąlygas socialinių paslaugų teikėjams, bei stiprinama globos paslaugų priežiūros ir lėšų (globos išmokų, paslaugų apmokėjimo lėšų) panaudojimo kontrolė.

Pagalba vaikui, netekusiam tėvų globos, ir tėvams, iš kurių paimtas vaikas, nėra veiksminga ir pakankama bei priklauso nuo paslaugų infrastruktūros. Vaikas, netekęs šeimos aplinkos, retai gauna papildomas paslaugas, kurios būtinos turint omenyje patiriamus išgyvenimus dėl šeimos aplinkos netekimo.

21 straipsnis. Įvaikinimas

Vaikui, netekusiam tėvų globos ir nesant galimybės augti savo tėvų šeimoje, būtina užtikrinti galimybę augti šeimos aplinkoje. Vertinant įvaikinimo procesą, pastebimi kai kurie šį procesą apsunkinantys aspektai.

Įvaikinimo procesas trunka gana ilgai ir potencialiems tėviams tenka nemaža ir galimai atgrasanti administracinė našta.

Galimų įvaikinti vaikų neveiksnių tėvų globėjai kategoriškai prieštarauja savo globotinių vaikų įvaikinimui, kai tuo tarpu patys neketina įvaikinti (globoti) tų vaikų. Neretai galimi įvaikinti

vaikai neturi jokio ryšio su savo neveiksniai biologiniais tėvais ir jų globėjais, nes pastarieji nelanko ir kitais būdais nepalaiko ryšių su globos įstaigoje gyvenančiais vaikais.

Vaiko globos įstaigos (ypatingai nevyriausybinės globos įstaigos) neigiamai žiūri į įvaikinimą. Įstaiga, piktnaudžiaudama teisės aktuose globėjams įtvirtintu reikalavimu patvirtinti teisme sutikimą dėl globojamo vaiko įvaikinimo ir siekdama, kad vaikas liktų globos įstaigose, ne visada yra linkusi patvirtinti sutikimo dėl įvaikinimo.

Būtina kelti vaikų globos įstaigų darbuotojų kvalifikaciją, siekiant užtikrinti galimų įvaikinti vaikų tinkamą paruošimą šiam procesui. Vaikai neturi pakankamai žinių apie įvaikinimo ir globos institutų reikšmę, skirtumus bei negauna reikalingos pagalbos įvaikinimo proceso metu.

Teisės aktais turėtų būti garantuota galimybė tėvams tam tikrą laiką gauti pagalbą bei kompetentingoms institucijoms stebėti vaiko adaptaciją šeimoje.

Neigiamą įtaką įvaikinimo procesui neretai turi ir tai, kad vangiai sprendžiami tėvų valdžios apribojimo klausimai.

25 straipsnis. Periodinis vertinimas

Valstybėje trūksta teisinio reglamentavimo bei iš esmės nėra sukurta (neveikia) vaikų, perkeltų ar įkurdintų įvairiose institucijose (globos įstaigose, sveikatos priežiūros įstaigose, įvairaus tipo švietimo įstaigose ir pan.), patikrinimo procedūrų sistema, užtikrinanti sistemingą vaiko padėties stebėjimą, taip pat vaiko padėties ir jo buvimo įstaigoje tęstinumo poreikio vertinimą. Vaiko nuomonei, jos išklausymui ir įvertinimui nėra skiriamas pakankamas dėmesys, ji gali būti įtakojama arba ja gali būti manipuluojama, ypač tais atvejais, kai yra reikalingas vaiko sutikimas (pavyzdžiui, kai vaikui reikalingas gydymas psichiatrijos įstaigoje); vaikui nėra suteikiama (suteikiama nepilna) informacija apie įstaigą, kurioje siekiama vaiką įkurdinti (vaikas nukreipiamas į vaikų socializacijos centrą ar pan.).

Sąlyginai geriausia situacija yra vaiko globos srityje, kadangi vykdant teisės aktų reikalavimus periodiškai turi būti peržiūrimas vaiko globos planas, tačiau tokie vertinimai turėtų būti dažnesni ir iš esmės vertinantys globojamo vaiko padėtį ir jos pokyčius.

Galimi atvejai, kai švietimo įstaigose (specialiose mokyklose, sanatorinėse mokyklose, vaikų socializacijos centruose) yra įkurdinti vaikai, kurie neatitinka vaikų nukreipimo į šias įstaigas reikalavimų ar, kurių tolimesnis buvimas šiose įstaigose nėra tikslingas dėl įvykusių pokyčių (pavyzdžiui, vaikas sanatorinėje mokykloje gyvena iš esmės dėl ekonominės šeimos situacijos, o ne dėl sveikatos problemų; vaiką įkurdinant sanatorinėje mokykloje mokslo metams (kartais keleriems iš eilės) yra „išsprendžiama“ dėl elgesio ir sveikatos problemų turinčio vaiko susidaranti situacija; specialiosiose mokyklose įkurdinami vaikai, kurie pagal savo sveikatos būklę galėtų mokytis ir būti integruoti į bendrojo lavinimo mokyklas; kt.).

Atsižvelgiant į Vyriausybės ataskaitos turinį dėl šio Konvencijose straipsnio įgyvendinimo, paminėtini aspektai dėl vaikų ugdymosi aplinkos. Reikalavimai švietimo įstaigoms (bendrojo lavinimo mokykloms, ikimokyklinio ugdymo įstaigoms) yra liberalizuojami, nors mokyklose nustatoma nemažai pažeidimų (neturi leidimo-higienos paso; per didelis mokinių skaičius; mokiniai nėra profilaktiškai pasitikrinę sveikatos; netinkamas patalpų įrengimas (neužtikrinti saugumo reikalavimai); nepritaikyti mokykliniai baldai; netinkamas patalpų apšvietimas; sanitariniai įrenginiai neveikia, techniškai netvarkingi; neįrengti sveikatos kabinetai; netinkamas mokinių maitinimo organizavimas; kt.).

19 straipsnis. Apsauga nuo išnaudojimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio

Smurto prieš vaikus problemos aktualumas nemažėja. Statistiniai duomenys neatspindi realios situacijos, kadangi tiek su vaiku kontaktuojantys specialistai, tiek visuomenė vengia pranešti apie žinomus (įtariamus) smurto prieš vaiką atvejus. Neatsakingai žiūrima į teisės aktuose įtvirtintą pareigą pranešti apie kiekvieną atvejį, kai būtina ginti vaiko teises ir teisėtus interesus. Ypač atkreiptinas dėmesys į sveikatos priežiūros specialistus, kurie turi galimybę pastebėti ir (ar) išsiaiškinti smurto prieš vaiką, jo nepriežiūros ar kito netinkamo elgesio požymius, tačiau

informacijos atsakingoms institucijoms nepateikimą motyvuoja konfidencialumo reikalavimais, įtvirtintais jų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose.

Kaip galimos nepranešimo priežastys, paminėtinos šios: trūksta informacijos kam (išskyrus policiją) būtų galima pranešti; trūksta žinių ir gebėjimų atpažinti vaiką, patyrusį smurtą; bijoma dėl pranešimo sulaukti neigiamų pasekmių; nepasitikima atsakingomis tarnybomis (policija, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriais) ar nemanoma, kad bus tinkamai ir atsakingai sureaguota; kt.

Vaikai, ypatingai esantys (uždarose) institucijose, ne visada turi galimybę ir žino kur kreiptis dėl netinkamo elgesio su jais, bijo pranešti arba nepasitiki specialistais. Galimi atvejai, kai patys smurtą ar nepriežiūrą patyrę vaikai, nežvelgia šio reiškinio žalos, pateisina jį ar pan. Trūksta pagarbos ir pagalbos vaikui, pranešusiam apie jo patirtą ar jam žinomą smurto ar pan. atvejį. Pagalbos vaikams linija nėra vaikams pasiekiamą visą parą.

Vykdomos švietimo ir informavimo kampanijos tik fragmentiškai prisideda prie smurto prieš vaikus ar kito netinkamo elgesio problemos sprendimo. Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams programa, jos priemonės nėra pilnai įgyvendinamos. Taip pat ši programa siaurėja tarpinstitucinio bendradarbiavimo prasme (mažėja institucijų skaičius) bei planuojamų priemonių prasme.

Smurto ir patyčių prevencijos programos (dėl nepakankamų valstybės skiriamų lėšų, dėl pačių mokyklų nepripažįstamos problemos) įgyvendinamos ne visose mokymo įstaigose. Mokytojai ir mokiniai neturi pakankamai žinių apie tai, kaip atpažinti smurtą patiriantį vaiką. Didesnis dėmesys skiriamas smurto pasekmėms šalinti (pagalbai smurtą patyrusiems vaikams suteikti ir pan.), o ne priemonėms, kurios padėtų sumažinti agresyvaus elgesio tikimybę. Dažnai atskiros smurto prevencijos priemonės yra ne tęstinės, o trumpalaikės. Kai kada net paaiškėjus smurto prieš vaiką atvejui mokykloje, ne visuomet į tai reaguojama (dažnai priešingai – imamasi veiksmų šioms atvejams nusišalinti). Trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo.

Smurtinio elgesio toleravimas visuomenėje dar yra pakankamai aukštas. Visuomenės sąmoningumas dėl pareigos pranešti apie netinkamą elgesį vaiko atžvilgiu yra pakankamai žemas. Tai patvirtinta ir diskusijos dėl teisės aktų projektų, kuriais siekiama uždrausti fizinės bausmės vaikų atžvilgiu, spręsti smurto artimojo aplinkoje problemą, kurių metu išsakoma teigiama nuomonė dėl fizinių bausmių taikymo, kt.

Vaiko nepriežiūros ar kiti netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo atvejai (nesirūpinimas vaiko sveikata, atsisakymas vaikui reikalingo gydymo ir kt.) gali būti nelaikomi vaiko teisių pažeidimu.

Nepakankamai skiriama dėmesio smurto šeimoje ir kitoje aplinkoje prevencijai, pagalbos nukentėjusiems nuo smurto šeimoje ir patiems smurtautojams teikimui. Nepakankamas krizių centrų, kuriose būtų suteikiama kompleksinė pagalba smurtą patyrusiems asmenims ir smurtautojams, tinklas. Ne visuomet sprendžiant smurto šeimoje problemą, užtikrinamas tinkamas baudžiamosios ir civilinės teisės normų nustatytą smurto aukos apsaugos mechanizmų taikymas.

Teisės aktuose nėra įtvirtintas draudimas asmenims, teistiems už nusikaltimus vaikui dirbti vaikų socialinėse, sveikatos priežiūros, švietimo, sporto įstaigose ir organizacijose ar darbą tiesiogiai susijusį su vaikais (jų priežiūra, auklėjimu, kt.). Projektai buvo pateikti Seimui, tačiau Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2012 metais atšaukė Lietuvos Respublikos Seimui 2008 metais pateiktą Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektą bei 2011 metais pateikė išvadą dėl Seimo nario iš esmės tapačios iniciatyvos (2010 metais), nurodydama, kad minėta įstatymą keisti netikslinga, kadangi teisės aktai turės būti derinami su Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria panaikinamas Pamatinis sprendimas 2004/68/TVR.

Smurtą patyrusiems ar kitaip nukentėjusiems vaikams (ypatingai gyvenantiems kaimo, atokiose vietovėse) yra sunkiai prieinama reikalinga pagalba. Teisės aktų nuostatos, priemonės dėl pagalbos vaikui ir šeimai teikimo nėra tinkamai įgyvendinamos dėl finansinių, žmogiškųjų išteklių

trūkumo, kitų priežasčių bei dėl to, kad pagalbos vaikui ir šeimai sistemos sukūrimas, plėtra ir palaikymas nėra priskirtinas valstybės ir savivaldybių veiklos prioritetams.

Vaikų dienos centrai nėra specializuoti ir pasiruošę teikti reikalingą pagalbą nuo smurto nukentėjusiems vaikams ir jų šeimoms. Nacionalinėje vaikų dienos centrų 2005 – 2007 metų programoje buvo nurodyta, kad vaikų dienos centras yra viešasis juridinis asmuo, teikiantis socialines ir ugdymo paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams. Jame organizuojamas ugdymas, pamokų ruošimas, laisvalaikio užimtumas ir maitinimas. Su centru lankančių vaikų tėvais dirbamas sistemingas socialinis darbas. Jie skatinami geriau rūpintis savo vaikais ir jų ugdymu. Tėvams teikiama reikiama psichologinė, pedagoginė ir teisinė pagalba, šalinamos priežastys, dėl kurių vaikams gali būti nustatoma globa (rūpyba). Vėlesniuose dokumentuose nurodoma, kad vaikų dienos centrų teikiamų paslaugų gavėjai – socialinės rizikos, socialiai remtinose šeimose bei socialinių, psichologinių ir kitokių problemų turinčiose šeimose augantys vaikai ir jų šeimų nariai.

6. SVEIKATOS APSAUGA IR GEROVĖ

(Konvencijos 6 straipsnis, 18 straipsnio 3 dalis, 23, 24 ir 26 straipsniai ir 27 straipsnio 1-3 dalys)

23 straipsnis. Vaikai su negalia

Nepaisant įvardintų valstybės pažangos rodiklių: vykdoma Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metais programa; mokinio krepšelio vaikams su specialiaisiais poreikiais padidinimas; specialiojo pedagogo etatų įsteigimas ir pan., - vaikų su negalia teisių užtikrinimo problemos išlieka.

Lietuva yra pasirinkusi integruoto ugdymo skatinimo kelią, tačiau neatmesta galimybė egzistuoti specializuotoms mokykloms. Pasirinkta sistema turėtų užtikrinti laisvo pasirinkimo kelią bei ugdymo įstaigų įvairovę. Neįgalių mokinių integracija į bendrojo ugdymo mokyklas suaktyvėjo dėl valstybės politikos ir taikomų priemonių, tačiau pati integracija yra daugiau mechaninė, nei edukologinė.

Pagrindinės priežastys, lemiančios nesėkmingą neįgalių vaikų integraciją į bendrąją švietimo sistemą: bendrojo ugdymo mokyklos nėra tinkamai pasirengusios priimti neįgalų vaiką; nepakanka specialiųjų pedagogų ir kitų specialistų; pedagogams trūksta kompetencijos; trūksta mokymo priemonių; vis dar egzistuoja negatyvus mokytojų požiūris į sutrikusį intelektą turinčius vaikus; neigiami ir bauginantys specialiųjų mokyklų atstovų integracijos proceso vertinimai; šiam procesui nėra tinkamai paruošta mokyklų bendruomenė, taip pat patys neįgalūs vaikai ir jų tėvai. Pastariesiems turėtų sudarytos galimybės realiai rinktis ugdymo formą (pavyzdžiui, tarp bendrojo ugdymo mokyklos arba specialiųjų klasių bendrojo ugdymo mokykloje), suteikta reikalinga išsami informacija bei pagalba.

Dėl pagalbos mokiniui specialistų (mokytojo padėjėjo ir kt.) trūkumo, vaikas gali negauti kokybiško integruoto ugdymo, reikalingos pagalbos ir paslaugų, būti atskirtas (tam tikra prasme izoliuotas) nuo kitų mokinių pamokų metu. Panašios priežastys gali įtakoti tėvų sprendimą pasirinkti vaiko mokymo namuose būdą. Elgesio ir emocijų sutrikimų ar kitų elgesio problemų turinčių vaikų tėvus yra siekiama paveikti, kad jie spręstų vaikų mokymo namuose klausimą. Su kvalifikuotų specialistų trūkumo problema ypatingai susiduriama kaimiškuose rajonuose.

Dėl nestacionarių socialinių paslaugų trūkumo yra gana dažnai naudojamos stacionariomis socialinėmis paslaugomis. Nėra visiškai patenkinamas egzistuojantis neįgalių vaikų pavėžėjimo į ugdymo įstaigą poreikis, išlieka neaiškumų dėl šios paslaugos finansavimo.

Valstybės kontrolė, 2007 metais atlikusi valstybinį Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos programos auditą, pažymėjo, jog yra nepakankama programos stebėsenos, kontrolės ir koordinavimo; dalis lėšų panaudota nerezultatyviai, t.y. dalis jų teko administravimo išlaidoms; sukritikuotas finansavimo modelis, vykdomas ne per savivaldybes, neatsižvelgta į neįgaliųjų asmenų skaičių atskiruose teritoriniuose vienetuose.

6 ir 24 straipsniai. Sveikata ir sveikatos apsaugos paslaugos

Traumų, kurios Lietuvoje yra viena iš pagrindinių vaikų mirtingumo priežasčių, problema stokoja tinkamo dėmesio. Nors Lietuvoje vykdomos įvairios vaikų saugos prevencinės priemonės, integruotos į kitas programas, vaikų traumatizmo rodikliai išlieka gana aukšti. Būtina vyriausybinio lygiu spręsti vaikų saugos klausimus: parengti ir patvirtinti nacionalinę vaikų saugos strategiją, atkreipiant dėmesį į informacinės sistemos trūkumo problemą - duomenų rinkimo, sisteminimo, priežasčių analizės. Išsprendus traumų registro duomenų bazės klausimą, būtų galima žinoti ne tik traumatizmo situaciją šalyje, bet ir teikiamos pagalbos prieinamumą ir kokybę, taip pat būdus, kaip būtų galima pagerinti traumų išeitį.

Pažymėtina, jog vaikų tyčinių traumų – savižudybių - atveju dominuoja postvencija, t.y. pagalbos suteikimas artimiesiems, bendramoksliams įvykus vaiko savižudybei, tačiau prevencinių priemonių vis dar stokojama, jos nėra plačiai išplėtos, ypač kaimiškose vietovėse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, šalyje veikia 20 įstaigų, vykdančių stacionarią vaikų ir jaunimo socialinės globos veiklą be leidimo – higienos paso, iš jų 8 – nevyriausybinių organizacijų statusą turinčios įstaigos, kitos – savivaldybių ar valstybinės vaikų globos įstaigos ar vaikų globos skyriai. Globos įstaigose dažniausiai nustatomi reikalavimų pažeidimai, susiję su patalpų įrengimu ir jų priežiūra. Tai apriboja galimybes tinkamai užtikrinti ne tik elementarius vaikų higienos poreikius, bet ir turi neigiamą poveikį jų socializacijai, pažeidžia jų teises į privatų gyvenimą ir orumą.

Įstaigoje atlikto tyrimo metu paaiškėjo, jog savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai, skirdami juridinį asmenį globėju, galimai tinkamai neįvertina jo atitikimo visuomenės sveikatos saugos reikalavimams bei nukreipia be tėvų globos likusį vaiką į globos įstaigą, kuri ne tik neatitinka higienos reikalavimų, turi ribotas galimybes tinkamai užtikrinti vaiko teises.

Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa mokyklose nėra įgyvendinama sistemingai ir nuosekliai. Kai kuriose mokyklose ši programa taikoma gana intensyviai, kai kuriais atvejais apie šią programą nežinoma. Trūksta visuomenės sveikatos priežiūros specialisto veiklos reglamentavimo, įgyvendinant šią programą. Būtina stiprinti ir spartinti Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą bei aktyviau spręsti vaikų ir paauglių konsultavimo lytinės ir reprodukcinės sveikatos temomis, prieinamumo klausimus. Tikslinga parengti reprodukcinės ir lytinės sveikatos strategiją, kurioje būtų numatyti valstybės siekiai, prioritetinės kryptys, uždaviniai, įgyvendinimo priemonės ir kt.

Gydytojų tarpe vyrauja sveikatos priežiūros paslaugų teikėjo vaidmuo, kas daugeliu atvejų negerina vaiko interesų įgyvendinimo, o atvirkščiai - veikia priešingai vaiko interesams. Tai nėštumo nutraukimai nepilnamečiams, ypač vaikų globos namų auklėtiniams, nepranešimo dėl galimos vaikų nepriežiūros, naudoto įvairių formų smurto vaiko atžvilgiu, atvejai.

Pagal reglamentuotą nėštumo nutraukimo tvarką, nepilnametėms, savo noru nusprendusioms nutraukti nėštumą, nuo 16 metų tėvų sutikimas pageidautinas, tačiau nėra būtinas, todėl daugeliu atvejų gydytojai gali būti nesuinteresuoti įkalbėti merginą nenutraukti nėštumo.

Viešai skelbiami statistiniai duomenys dėl vaikų, piktnaudžiaujančių alkoholiu, narkotinėmis ir toksinėmis medžiagomis, skaičiaus, neatitinka tikros situacijos. Trūksta lanksčių paslaugų, pagalbos priemonių vaikams, priklausomiems nuo rūkymo, alkoholio, narkotikų, ypač rizikos grupių vaikams.

Ataskaitiniu laikotarpiu problema dėl efektyvesnių prevencinių priemonių, gydymo prieinamumo bei socialinės reabilitacijos prieinamumo priklausomybės ligomis sergantiems vaikams, iš esmės nebuvo sprendžiama.

Ataskaitiniu laikotarpiu psichiatrijos ir psichoterapijos paslaugos vaikams, paaugliams ir jų tėvams (globėjams, paciento atstovams) ir toliau teikiamos savivaldybių psichikos sveikatos centruose ar psichiatrijos kabinetuose, antrinio ir tretinio lygio asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose. Plačiąja prasme, šios paslaugos yra prieinamos ir miestuose, ir kaimuose gyvenantiems vaikams/ paaugliams bei jų šeimoms, tačiau iš esmės jų nepakanka, ypač pirminio lygio psichiatrijos paslaugų kaimiškose teritorijose. Trūksta vaikų ir paauglių psichiatrų.

Paslaugas vaikams kai kuriose teritorijose teikia suaugusių gydytojai psichiatrai arba paslaugas keliems rajonams teikia vaikų ir paauglių psichiatras, tačiau būtent dėl šios priežasties sumažėja paslaugos prieinamumas.

Taip pat šioje srityje išlieka tam tikrų spragų ir netolygumų, atsakomybės už ilgalaikę sistemingą pagalbą vaikui ir šeimai neapibrėžtumo. Specialistų pastebėjimu, iki šiol šalyje infrastruktūra psichikos sveikatos paslaugų teikimui kūdikiams ir mažiems vaikams nėra sukurta ir sistemingai įdiegta šalies mastu, o psichiatrijos pagalba paaugliams atitinka tik minimalius standartus, stokoja lankstumo, švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos sektorių konstruktyvaus bendradarbiavimo. Paslaugų forma ir turinys neatitinka paauglių poreikių ir subkultūros. Nėra specializuotų programų paaugliams. Specializuotų psichosocialinės reabilitacijos centrų trūkumas yra didelė spraga teikiant ilgalaikę psichosocialinę pagalbą vaikams/paaugliams ir jų šeimoms.

Daugelis vaistų, skirtnų vaikams, sergantiems psichikos sveikatos sutrikimais, valstybės nekompensuojami, dažnai brangūs, todėl ne visos šeimos gali juos įsigyti. Todėl, trūkstant nemedikamentinio gydymo priemonėms bei esant didelėms vaistų kainoms, sumažėja išgijimo galimybės, blogėja sveikatos būklė.

Higienos instituto atlikto tyrimo „Psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas vaikams, turintiems psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų“ duomenimis, nustatyti specialistų (ypač vaikų ir paauglių psichiatrijų) skaičiaus ir krūvio netolygumai įvairiuose šalies regionuose, kai kuriuose psichikos sveikatos centruose nėra pilnai sukomplektuotų komandų (nors darbas turi būti organizuojamas komandiniu principu), ne visur atskirtos nuo suaugusių patalpos vaikams, nors to reikalauja teisės aktai.

Iki šiol nepriimtas Psichologų praktinės veiklos įstatymas, numatantis psichologų rengimo pagrindus ir kvalifikacijos įgijimą, psichologų veiklos reglamentavimą, psichologų registravimą, psichologų veiklos licencijavimą, psichologų profesines teises, pareigas ir atsakomybę.

Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšos, kurios buvo skiriamos penkiems diferencijuotiems kompleksinės pagalbos vaikui ir šeimai centrams įkurti, psichiatrijos dienos stacionarams (centrams), krizių intervencijos centrams įkurti, psichikos sveikatos priežiūros paslaugų stebėsenos užtikrinimo infrastruktūrai modernizuoti yra įsisavinami jau veikiančių stacionarų, sudarant realias galimybes jų veiklai stiprinti, o ne sudarant realius pagrindus atsirasti naujoms, lanksčioms bendruomeninėms, labiausiai vaikui ir šeimai trūkstamoms, kompleksinėms paslaugoms.

Stringa Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. balandžio 3 d. nutarimu Nr. X-1070 patvirtintos Psichikos sveikatos strategijos priemonių įgyvendinimas. Didelė dalis neįgyvendintų priemonių perkeliama į naujus priemonių planus, tikintis, jog jos kada nors bus įgyvendintos.

Išlieka nemokamos odontologinių paslaugų prieinamumo vaikams problemos. Taip pat medikai, prižiūrintys vaikus, neskiria pakankamo dėmesio informacijos tėvams sklaidai apie profilaktinių patikrinimų svarbą. Trūksta vykdomų profilaktikos priemonių vaikams.

Pastebimos teigiamos vaikų sergamumo tuberkulioze tendencijos 2007 metais. Nors vaikų sergamumo tuberkulioze rodikliai mažėja, tačiau pagrindinė prevencinė priemonė tuberkuliozei išaiškinti Mantu mėginys – nėra pilnai atliekamas. Pagal teisinį reglamentavimą, sveikatos priežiūros įstaiga pati organizuoja šio preparato išigijimą bei atlikimą vaikams.

Ne visuomet praktikoje įgyvendinama priverstinio gydymo nuo tuberkuliozės, tvarka sergantiems suaugusiems asmenims, kurie gali užkrėsti vaikus.

26 straipsnis. Socialinis aprūpinimas

Ataskaitiniu laikotarpiu vaikų skurdo lygis svyravo nuo 22 iki 27 proc. Minėtas rodiklis išlieka didelis, nepaisant to, jog ataskaitinio laikotarpio pabaigoje stebimas vaikų skurdo lygio mažėjimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas tyrimas „Dėl gausių šeimų situacijos“ atskleidė, jog gausioms šeimoms teikiama valstybės parama nėra pakankama, nes gausiose šeimose augančių vaikų skurdo rizikos lygis yra didesnis, lyginant su kitomis grupėmis.

Ataskaitiniu laikotarpiu didžiausią skurdo rizikos lygį patyrė gausios šeimos (du suaugę asmenys, auginantys tris ir daugiau vaikų) bei nepilnos šeimos (vienas suaugęs asmuo ir jo išlaikomi vaikai). Gausios šeimos mažiau išlaidų gali skirti vaikų aprūpinimui maistu, drabužiais ir avalyne, būstu, mažiau lėšų skiriama sveikatos priežiūrai, poilsiui, švietimui ir kitoms būtinoms reikmėms, lyginant su kitomis šeimomis. Šių šeimų būstai yra skurdesni ir blogesnės kokybės – daugelio gausių šeimų būstuose nėra vandentiekio, vonios ar dušo, kitų patogumų.

Valstybės kontrolės atlikto valstybinio audito „Socialinės paramos sistema“ ataskaitoje pažymima, kad socialinės paramos teisinis reglamentavimas nesudaro prielaidų užtikrinti lėšų, reikalingų minimaliems poreikiams tenkinti asmenims (šeimoms), kurių pajamos dėl objektyvių priežasčių yra nepakankamos, kad jie galėtų pasirūpinti savimi, nes socialinės pašalpos dydis yra mažesnis nei apskaičiuotas dydis minimaliems poreikiams tenkinti, nustatyta minimali 6 mėnesių įsiregistravimo darbo biržoje trukmė riboja galimybę gauti paramą, kai šeimai jos labiausia reikia.

Socialinės paramos mokiniams įstatyme įtvirtintos dvi socialinės paramos mokiniams rūšys: mokinių nemokamas maitinimas ir mokinių aprūpinimas mokinio reikmėmis. Nuo 2008 m. liepos 1 d. įsigaliojus Socialinės paramos mokiniams įstatymo pakeitimams, nustatyta, jog visi mokiniai, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ar pradinio ugdymo programas, turi teisę į nemokamus pietus. Tačiau, įvertinus ribotas finansines galimybes ir susidariusią ekonominę situaciją šalyje, kuomet neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek būtina visų pradinukų ir priešmokyklinukų nemokamų pietų išlaidoms finansuoti, 2008 m. gruodžio 22 d. priimtas Socialinės paramos mokiniams įstatymo straipsnių pakeitimas, kuriuo vadovaujantis buvo grįžta prie tvarkos, pagal kurią nemokami pietūs mokiniams skiriami tuo atveju, jei šeima yra socialiai remtina.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2009 metais buvo atlikta Informacijos apie nemokamą vaikų maitinimą analizė, iš kurios matyti, jog Lietuvos ugdymo įstaigose 2007 – 2008 metais mokyklose vaikams nebuvo užtikrintas protingas bei proporcingas maitinimo grafikas bei tinkamos mitybos disciplina. Ne visos savivaldybės 2008 metais buvo tinkamai pasiruošusios maitinti didelį kiekį mokinių, tinkamai ir laiku organizuoti vaikų nemokamą maitinimą, užtikrinti vaikams karšto maisto tiekimą bei sudaryti galimybes vaikams, perkantiems maistą, gauti karštus patiekalus.

27 straipsnis (1–3 dalys). Gyvenimo sąlygos

Viena iš itin aktualių mažas pajamas gaunančių šeimų, auginančių vaikus, problemų yra gyvenamasis būstas, kurio dėl padėties nekilnojamojo turto rinkoje, ekonominių ir kitų priežasčių šios šeimos dažnai negali nei įsigyti, nei nuomotis rinkos kainomis. Viena iš valstybės paramos formų yra socialinio būsto nuoma.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2005 ir 2008 metais buvo atlikti tyrimai dėl socialinio būsto nuomos problemų. Tyrimai parodė, kad asmenų, įrašytų į sąrašus socialinio būsto nuomai, skaičius nuolat auga. Valstybės įsipareigojimai aprūpinti labiausiai pažeidžiamus asmenis socialiniu būstu nėra tinkamai vykdomi, kadangi: nėra vykdoma nuosekli, pakankamai finansuojama valstybės politika socialinio būsto klausimais; savivaldybėse neskiriama pakankamai dėmesio socialinio būsto apskaitai, jo panaudojimo teisėtumui bei pagrįstumui, neišskūs kontrolės mechanizmai; netobulas teisinis reglamentavimas; savivaldybės nėra vieningos praktikos; kt.

Asmenims, kuriems nustatyta globa (rūpyba) pasibaigia dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, skiriama vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti. Realių būsto kainų neatitinkantis minėtos išmokos dydis nesudaro buvusiems globotiniams įsigyti būstą.

Valstybės ir savivaldybių dėmesio taip pat reikalauja pažeidžiamų grupių vaikų (romų, socialinės rizikos, skurdžiai gyvenančių šeimų vaikai ir kt.) gyvenimo sąlygos, kurios gali kelti pavojų vaikų gyvybei, sveikatai, saugumui ir kt.

Kritiškai vertinti sprendimai dėl vaikų globos įstaigų rekonstrukcijos ir renovacijos, kadangi remontuojant senus, dideliame vaikų skaičiui suplanuotus pastatus, iš esmės nėra sudaromos sąlygos globos įstaigų persitvarkymui, šių įstaigos veiklos organizavimui vadovaujantis šeimos aplinkos principu.

6. ŠVIETIMAS, LAISVALAIKIS IR KULTŪRA (KONVENCIJOS 28, 29 IR 31 STRAIPSNIAI)

28 ir 29 straipsniai. Švietimas, įskaitant profesinį mokymą ir orientavimą, ir švietimo tikslai

Lietuvos Respublikos teisės aktai įtvirtina privalomą vaikų ugdymą iki 16 metų, todėl vaikai, sulaukę šio amžiaus ir neturintys noro tęsti ugdymąsi ar susiduriantys su problemomis, sulaukia per mažai pagalbos.

Mokyklinio amžiaus vaikų apskaita nėra tinkamai reglamentuota (nėra nustatyti bendri reikalavimai mokyklos nelankantiems vaikams identifikuoti, neaiškiai apibrėžtos atsakomybės ir funkcijų pasidalijimo, koordinavimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo ribos) ir nėra patikimo bei veiksmingo mechanizmo, leidžiančio surinkti tikslus duomenis apie tai, kiek mokyklinio amžiaus vaikų nuo 7 iki 16 metų nelanko mokyklos. Vaikų, sulaukusių 16 metų ir nesimokančių ar nelankančių mokyklos, apskaita nėra vedama.

Dalis vaikų mokyklose nesimoko dėl socialinių ir(ar) psichologinių priežasčių, tačiau paslaugos vaikui ir šeimai, skirtos užtikrinti mokyklos lankymą, ne visada turi poveikį dėl keitimosi informacija trūkumo, nepakankamo tarpinstitucinio bendradarbiavimo, nepakankamo pagalbą teikiančių institucijų įtraukimo į priežasčių nustatymo ir problemų sprendimo procesą, riboto vaiko ir šeimos atžvilgiu taikomų poveikio priemonių spektro, mokyklų epizodinio bendradarbiavimo su nelankančių mokyklos mokinių tėvais.

Lietuvos Respublikos teisės aktai užtikrina nemokamą vaikų pradinį ir pagrindinį ugdymą, tačiau praktikoje išsilavinimas nėra nemokamas visais aspektais – Valstybės kontrolė, 2008 metais atlikusi lėšų, skirtų bendrojo ugdymo mokyklų aprūpinimui gerinti, panaudojimo vertinimą nustatė, kad ne visose savivaldybių mokyklose mokinyms, besimokantis pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, vadovėliais naudojasi nemokamai – dalyje savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklų vadovėliai yra perkami už mokinių tėvų arba globėjų lėšas.

Ugdymo procesas vaikams, kuriems atimta ar apribota laisvė, organizuojamas netinkamai – pamokų skaičius neatitinka teisės aktuose nustatytų valandų skaičiaus; klasės jungiamos nesilaikant teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų. Dėl ugdymo proceso specifiškumo reikalinga skirti papildomą finansavimą ugdymo proceso organizavimui (papildomam pedagogų, psichologo ir specialiojo pedagogo etatų steigimui, papildomų bendrojo lavinimo mokyklos patalpų įrengimui), tačiau lėšos neskiriamos. Netinkamas vaikų ugdymas apsunkina sėkmingą nepilnamečių reintegraciją į visuomenę.

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, vaikų skaičius specialiosiose mokyklose mažėja, o bendrojo ugdymo mokyklose specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių daugėja (specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai sudaro apie 11 proc. visų bendrojo ugdymo mokyklų mokinių), kas rodo, jog šiems vaikams sudaromos vis didesnės sąlygos jų socialinei integracijai. Nepaisant to, specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams ne visada teikiamos kokybiškos ugdymo paslaugos dėl specialistų trūkumo, nepakankamos pedagogų kvalifikacijos ir individualios pagalbos, taip pat šie mokiniai kartais susiduria su neigiamu visuomenės ir mokyklos bendruomenės narių požiūriu į jų integravimą į bendrojo ugdymo mokyklas. Valstybės kontrolės 2008 metais atliktas lėšų, skirtų bendrojo ugdymo mokyklų aprūpinimui gerinti, panaudojimo vertinimas mokyklų aplinka specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams visiškai pritaikyta tik 10 proc. savivaldybių mokyklų.

Nepaisant Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintos teisės nebūti diskriminuojamam dėl tautybės, rasės ir kilmės, kartais paaiškėja romų tautybės vaikų diskriminacijos faktai dėl jų paskyrimo mokytis specialiojoje klasėje, tokiu būdu apsunkinant jų integraciją į visuomenę.

Teisės aktai draudžia fizinių bausmių naudojimą mokinių atžvilgiu, tačiau, egzistuojant įtampai tarp mokytojų ir mokinių, vis dar pasitaiko atvejų, kai mokytojas panaudoja fizinę prievartą mokinio atžvilgiu.

Didelė problema – patyčios ir smurtas mokinių tarpe. Nepaisant Nacionalinėje smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams programoje numatytų prevencijos, intervencijos ir postvencijos priemonių smurto mastui mažinti, jos nepakankamai veiksmingos. Efektyvioms ilgalaikėms smurto prevencijos programoms mokyklose įgyvendinti skiriamos nepakankamos valstybės biudžeto lėšos, todėl trūksta platesnio jų įgyvendinimo Lietuvos mokyklose.

Didėja emocinį sutrikimą ir elgesio problemų turinčių vaikų skaičius, tačiau jiems ne visada užtikrinamas švietimo pagalbos specialistų (psichologo, socialinio pedagogo, specialiojo pedagogo, mokytojo padėjėjo ir kt.) paslaugų prieinamumas – nepakanka lėšų švietimo pagalbą teikiančių specialistų etatams mokyklose steigti, vienam specialistui tenka per didelis mokinių skaičius. Susidarius šiai situacijai, atsakomybė už vaiko teisės į mokslą tinkamą įgyvendinimą ir atitinkamos pagalbos vaikui teikimą dažnai perkeliama tėvams (pavyzdžiui, tėvai būna priversti pasirinkti savarankišką vaiko ugdymą ar vaiko mokymą namuose).

Nors nuo 2008 m. sausio 1 d. įsigaliojus Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymui dedamos pastangos stiprinti pagalbą elgesio problemų turintiems vaikams, tačiau įstatymo nuostatomis tinkamai įgyvendinti nepakanka materialinių ir žmogiškųjų išteklių – trūksta psichologų, socialinių pedagogų, kitų kvalifikuotų specialistų darbu su vaikais; savivaldybėse, ypač kaimo vietovėse, trūksta vaikų dienos centrų ir kt.

Šalyje yra nemažai mokyklų, kuriose vidutinis mokinių skaičius klasėje nesiekia teisės aktais nustatyto klasės mokinių skaičiaus vidurkio, ir tai rodo, jog švietimui skiriami finansiniai ištekliai panaudojami nepakankamai racionaliai ir veiksmingai. Švietimo sistema nepajėgia užtikrinti lygių galimybių, socialinio teisingumo, o kartu teikiamų paslaugų kokybės visiems mokiniams dėl per lėtos bendrojo ugdymo mokyklų tinklo pertvarkos. Dėl mokyklų tinklo pertvarkos išaugęs mokinių pavėžėjimo poreikis, ypač didžiųjų miestų pakraščiu mokiniams, ne visada užtikrinamas (teisės aktuose įtvirtintas vaikų pavėžėjimas neužtikrinamas keliems šimtam vaikų).

31 straipsnis. Laisvalaikis, pramogos ir kultūrinė veikla

Švietimo ir mokslo ministerija kasmet organizuoja konkursus vaikų ir jaunimo užimtumo programoms remti. Konkurso būdu remiamas vaikų vasaros poilsis ir užimtumas per visus mokslo metus, taip pat projektai, skirti žalingų įpročių prevencijai organizuoti. Nepaisant skiriamo valstybės finansavimo, nemažai daliai vaikų neužtikrinama teisė į kokybišką ir turiningą vasaros poilsį. Valstybės teikiama parama yra orientuota išimtinai į socialiai remtinus vaikus, tuo tarpu vaikai augantys nepasiturinčiose šeimose, bet pagal šeimos pajamas, nepriskirtini socialiai remtiniams, neturi galimybių turiningai ilsėtis, nes tokios šeimos finansiškai nėra pajėgios užtikrinti vaikų poilsį.

Paminėtina neįgalių vaikų vasaros poilsio užtikrinimo problema. Nepaisant, jog Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 850 patvirtintoje Nacionalinėje žmonių su negalia integracijos 2003-2012 metais programoje išskirti tikslai ir uždaviniai gerinti neįgaliųjų gyvenimo kokybę bei integraciją visose gyvenimo srityse, neįgaliųjų vaikų vasaros poilsis nėra papildomai remiamas, poilsio organizatoriai nėra skatinami pritaikyti savo materialinę bazę, personalą, poilsio programas ir neįgalių vaikų poilsiu. Neįgaliųjų vaikų poilsio problema paliekama spręsti patiems šių vaikų tėvams ar neįgaliųjų organizacijoms, nesudarant galimybių neįgaliems vaikams lygiaverčiai su kitais vaikais kokybiškai ilsėtis, sėkmingai integruotis.

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje rinkta informacija apie vaikų žaidimo aikštelių ir kitų, vaikų poilsiu ir žaidimams, pritaikytų viešųjų erdvių situaciją, parodė, jog viešosiose erdvėse nepakanka tinkamai įrengtų kokybiškų vietų vaikams žaisti ir ilsėtis, o esamos vaikų žaidimo aikštelės yra morališkai ir fiziškai pasenę, nesaugios. Ypatingai ši problema yra opi kaimiškose teritorijose bei miestų daugiabučių namų kvartaluose, pastatytuose iki 2004 metų, kuomet įsigaliojo Statybos techninis reglamentas STR 2.02.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“, nustatęs vaikų žaidimo aikštelę viena iš privalomų daugiabučio namo sklypo dalių.

7. SPECIALIOS APSAUGOS PRIEMONĖS

(Konvencijos 22, 30, 38, 39 ir 40 straipsniai, 37 straipsnio b-d punktai ir 32-36 straipsniai)

B. Nepilnamečių justicijos administravimas

40 ir 37 straipsnis. Nepilnamečiai ir baudžiamasis procesas bei laisvės netekę vaikai ir nuosprendžių skyrimas

Būtinai nuolatinis nepilnamečių justicijos pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais, taip pat kitų grandžių specialistų (savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų, psichologų ir kt.) kvalifikacijos kėlimas, siekiant užtikrinti sklandų ir vaiko (nepriklausomai nuo jo procesinės padėties) teises atitinkantį procesą, pašalinti bendravimo su nepilnamečiais įgūdžių ir žinių trūkumą, spragas, kurios atsiranda dėl specialistų kaitos, motyvacijos trūkumo. Nepilnamečių justicijos pareigūnų specializacija gana formali.

Nepriklausomai nuo vaiko procesinės padėties, jis nėra tinkamai apsaugotas nuo galimų neigiamų baudžiamąjį procesą pasekmių, gali patirti fizinį ar kitokį poveikį, netinkamą elgesį. Ne visada laikomasi teisės aktų reikalavimų ir kitų procedūrų vaiko atžvilgiu. Nėra garantuota kokybiška teisinė pagalba, jeigu advokato paslaugos yra apmokamos iš valstybės biudžeto lėšų. Visi procesiniai veiksmai, vykdomi nepilnamečio atžvilgiu, turėtų būti fiksuojami darant vaizdo ir garso įrašus, naudojantis turima įranga bei įsigyjant papildomą. Vaiko liudytojo, nukentėjusiojo apklausos turėtų būti vykdomos vaikų apklausos kambariuose (kurie nėra visada naudojami pagal paskirtį) arba kitoje saugioje patalpoje, taip pat pagal galimybę nevykdant pakartotinių apklausų (ypatingai ir teismo nagrinėjimo metu). Policijos pareigūnai kartais apklausia vaiką kabinete, kuriame vykdoma kito asmens apklausa, yra kitų pašalinių asmenų; neįvertinę poveikio vaikui vykdo jo akistatą su įtariamuoju; kt.

Ypatingai aktuali savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų ir psichologų dalyvavimo nukentėjusių ar liudytojų vaikų apklausose problema: vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų – dėl gana pasyvaus dalyvavimo, nekokybiško, netinkamo vaiko atstovavimo; psichologų – dėl jų trūkumo, veiklos teismo reglamentavimo ir priežiūros nebuvimo. Valstybė iš esmės nesprendžia psichologų dalyvavimo baudžiamajame procese problemos, neskiria šių specialistų apmokėjimui reikalingų lėšų. Į vaikų apklausą kviečiami psichologai nebūtinai turintys žinių, reikalingų vaikų apklausų vykdymui, taip sudarant grėsmę vaiko papildomam žalojimui. Psichologų praktinės veiklos įstatymas yra svarstomas ir nepriimamas ne vienerius metus. Nėra kriterijų, kuriais remiantis būtų galima įvertinti psichologo žinias, kompetenciją dalyvauti vaiko apklausoje.

Būtina sudaryti sąlygas (tobulinti teismo reglamentavimą, parengti specialistus, skirti lėšas ir kt.) ir pradėti teikti taikinamo tarpininkavimo (mediacijos) paslaugas baudžiamajame procese.

Gana dažnai susiduriama su neigiamu visuomenės bei specialistų, dirbančių nepilnamečių justicijos ar vaiko teisių apsaugos srityje, požiūriu į teisės pažeidėją, reikalavimus dėl jo teisių užtikrinimo, pagalbos ir resocializacijos priemonių. Periodiškai keliamas klausimas – siūlymas sumažinti baudžiamosios, administracinės atsakomybės ir vidutinės priežiūros priemonės skyrimo amžiaus ribą. Žiniasklaidoje, neretai pažeidžiant vaiko teisę į asmeninį gyvenimą ir kitus teisės aktų reikalavimus, neigiamame kontekste yra pateikiama informacija apie vaiką teisės pažeidėją (ypatingai esantį vaikų socializacijos centre).

Vaikų teisės pažeidėjų ryšiai su šeima ar globėjais (ypatingai vaikų globos įstaiga), jų buvimo įstaigoje laikotarpiu, dažnai nutrūksta ar susilpnėja. Vaikai buvimo laisvės atėmimo vietose ar vaikų socializacijos centruose metu bei išėję iš jų, susiduria su apsaugos nuo neigiamo poveikio, pagalbos ir resocializacijos problemomis.

Praktikoje kyla problemų dėl vaikų, kuriems skirtas suėmimas, arešto bausmė ar laisvės atėmimo bausmė mokymo organizavimo, dėl ko sunkėja vaikų integracijos į visuomenę procesas. Ugdomo procesą reglamentuojančiuose dokumentuose nėra atsižvelgiama į vaikus, esančius pataisos namuose ar tardymo izoliatoriuje, padėties ypatumus. Arešto bausmę atliekantiems nepilnamečiams

nėra organizuojamas mokymas. Teisės aktuose akcentuojamas privalomas mokytis 16 metų vaiko amžius, sudarant prielaidas vyresniems vaikams vengti mokytis, nemotyvuoti jų mokymuisi. Lėšų vaikų, kurių laisvė suvaržyta, mokymuisi organizuoti apskaičiavimo metodikoje nėra atsižvelgiama į mokymo organizavimo specifiką (nuolatinę vaikų kaitą). Vaikų vyresnių kaip 16 metų mokymas vykdomas pagal suaugusiems skirtas programas. Nuteistų ir suimtų nepilnamečių ugdymo proceso problemos yra ilgametės, tačiau nėra sprendžiamos iš esmės bei vadovaujantis vaiko interesų pirmenybės principu.

Nepilnamečių administracinės justicijos teisės aktai nėra iš esmės peržiūrėti. Per dvidešimt metų nėra priimtas naujas Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, įvertintas numatytų administracinių nuobaudų nepilnamečiams veiksmingumas bei įtvirtintos nuostatos dėl vaiko dalyvavimo administraciniame procese.

Taip pat žiūrėti 9 ir 39 straipsnius.

39 straipsnis. Fizinė ir psichinė vaiko rehabilitacija ir socialinė reintegracija

Valstybėje nėra sukurta nuosekli ir veikianti vaiko rehabilitacijos ir socialinės reintegracijos sistema, kuri garantuotų bet kurioje situacijoje atsidūrusiam vaikui (tapusiam smurto, nepriežiūros, piktnaudžiavimo, prekybos žmonėmis ar kito pažeidimo auka; susidūrusiam su nepilnamečių justicijos sistema; kt.) reikalingos kvalifikuotos pagalbos ir paslaugų gavimą, sudarytų galimybę susidoroti su kilusiomis problemomis bei sėkmingai reintegruoti į bendruomenę (visuomenę). Yra tik tam tikri šios sistemos fragmentai, kurių veikimas priklauso nuo valstybės ir savivaldybių vykdomos politikos ir požiūrio, skiriamų finansinių išteklių ir kt.

C. Apsauga nuo išnaudojimo, taip pat fizinė ir psichinė rehabilitacija ir socialinė reintegracija

32 straipsnis. Apsauga nuo ekonominio išnaudojimo ir vaikų darbas

Grėsmė dėl vaikų ekonominio išnaudojimo ar darbo, kuris gali turėti neigiamas pasekmes vaikui išlieka dėl informacijos trūkumo, piktnaudžiavimo vaikų patiklumu, jų padėtimi bei tam tikrais atvejais netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo.

Ataskaitiniu laikotarpiu atkreiptas dėmesys į: nesaugiomis ir kenksmingomis sąlygomis (gatvių sankryžose, pakelėse) laikraščiais, uogomis, grybais ir kt. prekiaujančių vaikų problemą (2006 metai); Vilniaus miesto gatvėse, su tėvų ar kitų teisėtų atstovų žinia, uždarbiaujančių ir elgetaujančių vaikų problemą (2006 metai); vaikų atlikėjų (jų kolektyvų) dalyvavimo viešuose komerciniuose renginiuose situaciją (2007 metai); vaikų išnaudojimo atvejus, jiems įsidarbinant ar dirbant (nelegalus darbas; įdarbinimo, apmokėjimo už darbą pažeidimai) (2008 metais). Vaikai gali būti įtraukiami į savanorišką - labdaros dalinimo veiklą, nesilaikant teisės aktų reglamentuojančių savanorišką veiklą ir darbo santykius reikalavimų.

33 straipsnis. Piktnaudžiavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis

Vaikų tabako, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas išlieka didelė problema, nors vykdomos prevencinės ir kontrolės programos, priemonės. Aukštas tabako, alkoholio gaminių ir psichotropinių medžiagų prieinamumas vaikams rodo, kad priimti sprendimai, vykdomos priemonės nėra pakankamai efektyvios; kad trūksta konkrečių prevencinių ir kitų priemonių, kurios būtų skirtos konkrečioms tikslinėms grupėms; kad yra spragos vaikų, tėvų ir visuomenės informavimo srityje; kad visuomenė nėra pakankamai atsakinga ir prisideda prie minėtų medžiagų vaikams prieinamumo problemos. Prevencinis darbas su socialinės rizikos šeimomis yra nepakankamas, mažai efektyvus. Ypatingo dėmesio ir specialios pagalbos reikalauja institucijose gyvenantys vaikai (ypatingai vaikų socializacijos centruose), pradėję vartoti tabako ir alkoholio gaminius labai jauname amžiuje.

Trūksta socialinės pagalbos ir rehabilitacijos paslaugų, kompetentingų specialistų, galinčių suteikti reikalingą pagalbą vaikui ir jo šeimai ir, kurie dalyvautų prevencinėje veikloje. Paslaugų

prieinamumas nėra tolygiai pasiskirstęs. Visuomenė yra neigiamai ir priešiška nusiteikusi asmenų, vartojančių (vartojusių) psichiką veikiančias medžiagas, atžvilgiu. Sutinkamas pasipriešinimas dėl šiems asmenims skirtų įstaigų steigimo.

Būtinai aktyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir veiksmų koordinavimo, identifikuojant praktikoje pastebimas teisės aktų spragas, priemonių trūkumus, ieškant bei įgyvendinant priimtus sprendimus.

Susiduriama su nepatenkinama situacija Vilniaus romų tabore, kuriame ne vienerius metus yra sprendžiama psichotropinių medžiagų vartojimo ir platinimo bei kitos su šiuo reiškiniu susijusios problemos.

34 ir 35 straipsniai. Seksualinis išnaudojimas ir prievarta bei vaikų grobimas, prekyba ir kontrabanda

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2008 metais teikė komentarus įžanginei Lietuvos Respublikos ataskaitai dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos papildomo protokolo dėl vaikų prekybos, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo. Pateiktos pastabos iš esmės tebelieka aktualios.

Nėra žinomi tikrieji seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš vaikus, vaikų prekybos, prostitucijos ir pornografijos mastai dėl šio reiškinio latentškumo, nepakankamai aukšto asmenų, turinčių galimybę pastebėti netinkamo elgesio su vaiku požymius (įvairių sričių gydytojai, mokytojai, socialiniai darbuotojai, kt.), ir kitų specialistų bei visuomenės atsakingumo pranešant apie tai kompetentingoms institucijoms. Smerkiantis, stigmatizuojantis visuomenės ir neretai atsakingų specialistų požiūris neskatina nukentėjusiųjų ieškoti ar kreiptis pagalbos. Specialistams, asmenims, kurių veikla susijusi su vaikais, trūksta žinių apie netinkamo elgesio su vaiku požymius ir kompetencijos jį atpažinti. Teisės aktuose nėra įtvirtintos seksualinio smurto, seksualinės prievartos, pardavimo, prostitucijos ir pornografijos aukos (šio reiškinio) sąvoka. Dėl skirtingo vertinimo, požiūrio kai kurie atvejai gali būti nelaikomi smurtu prieš vaiką, prekyba vaikais.

Teisės aktuose nėra skiriama pakankamai dėmesio vaiko aukos (liudytojo) apsaugos ir pagalbos priemonėms. Esamos teisės aktų nuostatos ir programose įtvirtinti uždaviniai nėra tinkamai įgyvendinami, paslaugų poreikis nėra patenkinamas, todėl praktikoje vaikai bei jų artimieji negauna reikalingų paslaugų (ypatingai kompleksinių, ilgalaikių), pagalbos ir paramos arba ji yra nepakankama. Ši problema ypatingai aktuali kaimo vietose gyvenantiems vaikams. Teikiama minimali trumpalaikė pagalba. Nėra pagalbos nukentėjusiems vaikams centrų, kuriuose būtų teikiama specializuota kompleksinė pagalba, būtų galima vykdyti kokybiškas, saugias vaikų apklausas, teikti kitas paslaugas.

Išskirtina prostitucija besiverčiančių vaikų padėtis. Jeigu vaikas nebuvo bet koku būdu įtrauktas į prostituciją ar (ir) nukentėjo nuo prekybos žmonėmis ir yra pripažintas nukentėjusiuoju baudžiamajame procese, jis bus baudžiamas už vertimąsi prostitucija pinigine bauda, neskiriant reikalingo dėmesio išsiaiškinti vertimosi prostitucija priežastis, ieškoti jų sprendimo būdų ir užtikrinti vaikui reikalingos pagalbos teikimą.

Baudžiamasis procesas yra gana traumuojantis vaiką. Ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo terminai yra ilgi. Vaikas gali būti apklausiamas (kartais ne vieną kartą) ikiteisminio tyrimo metu, taip pat kviečiamas į apklausą teisme.

Į vaiko apklausą kviečiami savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių atstovai, specialistai (psichologai, pedagogai) dėl specialių žinių stokos, formalus (pasyvus) ar atsitiktinio dalyvavimo procese ne visuomet tinkamai atstovauja vaiko teises. Ne vienerius metus ypatingai jaučiamas psichologų, turinčių žinių ir galinčių vykdyti vaikų apklausas, trūkumas, tačiau problema nesprenžžiama. Procese dalyvaujantys tėvai neturi žinių apie vaiko teisių gynimą baudžiamajame procese. Teisėjai ir teisėsaugos pareigūnai dažnai neturi pakankamai žinių apie vaiko, jo apklausos specifiką arba jomis nesinaudoja. Nepakankamai išplėtotas vaiko apklausos kambarių tinklas (daugiausia apklausos kambarių įsteigta teismuose). Nėra ieškoma kitų vaiko apklausos saugioje, draugiškoje aplinkoje sprendimo galimybių. Valstybės garantuojama ir teikiama nemokama teisinė

pagalba ne visuomet yra kvalifikuota bei pateisina atstovaujamo asmens lūkesčius. Liudijančių aukų apsaugai, galimoms grėsmėms skiriamas nepakankamas dėmesys.

Trūksta gilaus valstybinio požiūrio į vaikų seksualinio išnaudojimo, seksualinės prievartos prieš vaikus, vaikų prekybos, prostitucijos ir pornografijos problemą, prisiimtų įsipareigojimų, numatytų priemonių vykdymo tęstinumą. Stebimas didelis atotrūkis tarp teisinio reglamentavimo ir praktinio teisės aktų įgyvendinimo. Trūksta atsakingų institucijų (užsiimančių prevencija, teikiančių pagalbą ir kt.) veiklos koordinavimo, susižinojimo, keitimosi informacija ir bendradarbiavimo.

Vaikai yra girdėję apie seksualinį smurtą, prekybą žmonėmis ir pan., tačiau jų žinios nėra pakankamai gilios. Jiems trūksta teisinės informacijos bei ypatingai žinių apie apsisaugojimo būdus. Žinių nurodytais klausimais trūksta ir vaikų tėvams ar kitiems jų teisėtiems atstovams.

Taip pat žiūrėti 37 ir 40 straipsnius.

36 straipsnis. Kitos išnaudojimo formos

Vaikų apsauga nuo kitų išnaudojimo formų – įtraukimo į nusikalstamą veiką – nėra pakankamai stipri.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2007 metais buvo atliktas tyrimas dėl vaikų teisių pažeidimo, įtraukiant juos į kontrabandos verslą arba jiems dalyvaujant kontrabandos versle (problema ryškiausia prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi). Vaikai atliko sargų (žvalgų), informacijos rinkėjų ir jos perdavėjų darbą, vežė kontrabandinius krovinius į sandėliavimo vietas, atliko krovikų darbą. Vaikai buvo samdomi siekdami išvengti teisinės atsakomybės. Problema iš esmės pradėta spręsti 2007 metais. Nepakankamas kompetentingų institucijų bendradarbiavimas, bendrų ir koordinuotų veiksmų stoka buvo viena iš pagrindinių šio reiškinio priežasčių. Į nusikalstamą verslą buvo įtraukiami mokiniai, tarp jų iš socialinės rizikos, socialinės atskirties šeimų, vengiantys lankyti mokyklą, nepažangūs arba nedrausmingi ir pan. Kai kurie tėvai žinojo apie jų vaikų veiklą. Mokyklos, savivaldybių vaiko teisių apsaugos ir švietimo skyrių, socialinių darbuotojų ir tėvų vaidmuo yra ypatingai svarbus šios problemos sprendime ir prevencijoje.

Paminėtina situacija Vilniaus romų tabore. Nors aktyviai vykdomos prevencinės ir intervencinės priemonės, siekiama užkardyti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, psichotropinių medžiagų vartojimą ir platinimą bei išaiškinti neblaivius ir apsvaigusius nuo psichotropinių medžiagų vartotojus, teikti reikalingą pagalbą romų šeimoms ir vaikams, visgi tebeegzistuoja reali grėsmė ir galimybė romų tautybės vaikus įtraukti į neteisėtą veiklą, į narkotikų gamybą bei prekybą jais ar pan.

D. 30 STRAIPSNIS. MAŽUMOMS AR VIETINĖS KILMĖS GYVENTOJŲ GRUPĖMS PRIKLAUSANTYS VAIKA I

30 straipsnis. Mažumoms ar vietinės kilmės gyventojų grupėms priklausantys vaikai

Ne vienerius metus tęsiasi Vilniuje įsikūrusios romų bendruomenės vaikų gyvenimo sąlygų, globos ir priežiūros, ugdymo ir kt. problema. Didėja grėsmė dėl vaikų įtraukimo į nusikalstamą veiką (narkotinių medžiagų gamybą, prekybą). Vykdomos priemonės nėra pakankamai veiksmingos.

Valstybės dėmesio reikalauja situacija ugdymo įstaigose Vilniaus rajone, ypatingai dėl ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo. Vyksta nesutarimai tarp lietuvių ir dominuojančios lenkų bendruomenių dėl ugdymo paslaugų prieinamumo lenkų bendruomenės atstovams ir kitiems asmenims, norintiems ugdyti vaiką valstybine kalba.

Apibendrinant pateiktus komentarus bei atsižvelgiant į situaciją vaiko teisių apsaugos srityje ir vykstančius pokyčius, būtina:

1. Užtikrinti valstybės prisiimtų įsipareigojimų, teisės aktų bei strategijų, programų, priemonių vaiko teisių apsaugos srityje, realų ir orientuotą į kokybinius pokyčius įgyvendinimą, maksimaliai sumažinant (panaikinant) atotrūkį tarp galiojančio teisinio reglamentavimo ir praktinio teisės aktų ir kitų dokumentų įgyvendinimo (planuojant ir skiriant reikiamus finansinius, materialinius, žmogiškuosius išteklius, stiprinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą visuose lygmenyse ir ypatingai bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, vaikais ir jų teisėtais atstovais, visuomene).

2. Vykdyti nuolatinę teisės aktų, įgyvendinamų programų ir kitų priemonių, taip pat prisiimtų įsipareigojimų vykdymo rezultatų ir veiksmingumo stebėseną. Remiantis stebėsenos rezultatais, numatytas priemonės tobulinti, atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos pokyčius ne tik tarptautiniame lygmenyje, bet ir ekonominius, socialinius, kultūrinius ir kitus pokyčius valstybės gyvenime.

3. Gerinti paslaugų ir pagalbos vaikui bei šeimai prieinamumą, plėtoti socialines, švietimo, sveikatos ir kitas paslaugas socialinės rizikos grupės vaikams bei šeimoms, taip pat vaikams, priklausantiems labai pažeidžiamų grupei, ypatingą dėmesį skiriant paslaugų ir pagalbos infrastruktūros sukūrimui ir plėtrai kaimiškose (atokiiose) vietovėse bei jų kokybei.

4. Imtis realių priemonių skatinant alternatyvią tėvų globos netekusio vaiko globą šeimoje (šeimoms narių ar kompetentingai paruoštų globėjų šeimoje), siekiant paspartinti vaikų globos deinstitutionalizavimo procesą ir užtikrinti, kad vaiko globa (kiekviena globos stadija) būtų individualizuotas ir nuo valstybės (savivaldybės) finansinių interesų nepriklausomas procesas bei, kad priimančias sprendimus būtų atsižvelgiama į konkretaus vaiko interesus, poreikius, padėtį ir kitas aplinkybes.

5. Dėti pastangas, siekiant užtikrinti vaiko ryšių su tėvais išlaikymą bei stiprinti juos, jeigu tai atitinka vaiko interesus, kai vaikas dėl tam tikrų priežasčių yra išskiriamas su tėvais (vienu ar vieninteliu iš jų).

6. Dėti pastangas užtikrinant realų vaiko dalyvavimą visų su juo susijusių klausimų sprendime, kompetentingą vaiko nuomonės išklausymą ir įvertinimą.

7. Vykdyti Konvencijos sklaidą, informuojant apie Konvencijoje įtvirtintų vaikų teisių turinį, mažinti suaugusiųjų priešišumą dėl vaiko teisių propagavimo bei didinant atsakingumą už vaiko teisių apsaugą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė